

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра економічної теорії та конкурентної політики

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Антимонопольний контроль за узгодженими діями суб'єктів господарювання

Студента 2м курсу 12 групи,
спеціальності 073 «Менеджмент»,
спеціалізації «Управління в сфері
економічної конкуренції»

Горського Владислава
Анатолійовича

Науковий керівник –
д-р екон. наук, доц.

Герасименко
Анжеліка Григорівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук, проф.

Уманців Юрій
Миколайович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження узгоджених дій суб'єктів господарювання.....	6
1.1. Теоретичні концепції узгодження конкуретних стратегій.....	6
1.2. Сутність та форми узгоджених дій.....	11
1.3. Моделі організації державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання.....	19
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. Вітчизняна практика антимонопольного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання.....	30
2.1 Динаміка узгоджених дій суб'єктів господарювання в економіці України.....	30
2.2. Правові форми державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання.....	36
2.3. Інструментарій економічного аналізу узгоджених дій суб'єктів господарювання.....	47
Висновки до розділу 2.....	54
РОЗДІЛ 3.Вдосконалення антимонопольного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання в Україні.....	55
3.1. Гармонізація української системи контролю за узгодженими діями з європейською.....	55
3.2. Застосування економіко-математичного інструментарію для виявлення та доведення антиконкурентних узгоджених дій.....	62
3.3 Удосконалення програми ліценсії в Україні.....	69
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

Одним з пріоритетних завдань Антимонопольного комітету України є здійснення контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання. Така діяльність спрямована на попередження найнебезпечнішого порушення конкурентного законодавства – антиконкретних узгоджених дій.

Небезпека антиконкретних узгоджених дій полягає не тільки в завданні величезної шкоди суспільству, а й в усуненні конкуренції, як основного регулятора економічних процесів, що сповільнює економічний розвиток та дестабілізує економічну ситуацію в країні. Контроль за узгодженими діями суб'єктів господарювання характеризується складністю та багатогранністю, що обумовлює актуальність проведеного в даній роботі дослідження.

Дослідженню проблеми державного контролю за узгодженими діями значну увагу приділяли такі вітчизняні та закордонні науковці як О.О. Бакалінська, А.Г. Герасименко, С.В. Шкляр, Н.Я. Борсук, М.А. Хамуков, А.П. Тенішев та ін.

Метою даної роботи є дослідження антимонопольного контролю та регулювання узгоджених дій суб'єктів господарювання, виявлення та аналіз його особливостей в Україні, визначення можливих шляхів його вдосконалення.

Основними **завданнями** в процесі досягнення мети є:

- дослідження теоретичних концепцій узгодження конкретних стратегій;
- визначення сутності узгоджених дій та підходів щодо їх класифікації;
- аналіз світових моделей організації державного контролю за узгодженими діями;
- аналіз динаміки узгоджених дій суб'єктів господарювання в економіці України;
- окреслення правових форм державного контролю за узгодженими діями;
- визначення механізму економічного аналізу узгоджених дій;
- аналіз процесу гармонізації української системи контролю за

узгодженими діями з європейською;

- визначення ролі економіко-математичного інструментарію для виявлення та доведення антиконкурентних узгоджених дій;
- розробка шляхів вдосконалення програми ліценсії в Україні

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в процесі здійснення узгоджених дій суб'єктів господарювання.

Предметом дослідження виступають теоретичні та практичні аспекти здійснення антимонопольного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання.

Методи дослідження. В процесі здійснення випускного кваліфікаційного дослідження використовувався системний підхід, що полягав у комплексному застосуванні методів та принципів наукового пізнання. Загальнонаукові методи (аналіз і синтез, індукція й дедукція тощо) використовувалися для виявлення закономірностей здійснення державного контролю за узгодженими діями. Порівняльно-історичний метод дозволив визначити переваги та недоліки світового досвіду контролю за узгодженими діями та використання досвіду інших країн для модернізації власної системи антимонопольного контролю. Економіко-математичний метод запропоновані до використання для аналізу проблеми виявлення та доказування антиконкурентних узгоджених дій.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти, матеріали Антимонопольного комітету України, а також монографічні дослідження та публікації зарубіжних та вітчизняних економістів.

Теоретична значущість одержаних результатів полягає у визначенні доцільності застосування економіко-математичних методів доведення порушень законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання та детермінації тих економічних моделей, які здатні забезпечити виконання поставленого завдання.

Практична цінність проведеного дослідження полягає у тому, що отримані результати можуть бути використані для вдосконалення правової системи регулювання узгоджених дій. Запропоновані в роботі економіко-математичні

методи аналізу узгоджених дій можуть бути використані для покращення системи виявлення та доведення антиконкурентних узгоджених дій.

Публікації. Одна з основних частин випускної кваліфікаційної роботи викладена у науковій статті «Світові моделі організації державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання», опублікованій у збірнику наукових статей магістрів «Управління і адміністрування». Частина II.- К.:КНТЕУ, 2018.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 89 сторінок. Робота містить 5 таблиць та 4 рисунки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УЗГОДЖЕНИХ ДІЙ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Теоретичні концепції узгодження конкурентних стратегій.

В умовах олігополістичного ринку, перед фірмами виникає спокуса до координації своєї конкурентної поведінки шляхом узгодження об'ємів випуску товарів та цін, що дозволяє підвищити прибутковість як всієї галузі загалом, так і окремої фірми зокрема. Визнаючи той факт, що олігополісти залежні один від одного вони прагнуть діяти узгоджено.

Основними способами узгодження конкурентних стратегій на олігопольному ринку є картель, змова, спільне підприємництво та свідомий паралелізм.

Картелем є договірне об'єднання підприємств однієї галузі, які узгоджують між собою різноманітні сторони своєї комерційної діяльності, зокрема ціни, ринки збуту, обсяги виробництва і збуту, асортимент тощо з метою максимізації сукупного прибутку [4, с. 200]. При цьому, в результаті домовленості кожна окрема фірма зберігає свою юридичну, фінансову, виробничу та комерційну самостійність.

Якщо в картелі беруть участь всі фірми в галузі, то галузь стає монополією і кожна фірма буде отримувати монопольний прибуток. Це робить укладання картельних угод дуже вигідним для фірм. Однак, якщо картель уже сформовано і він ефективно обмежує обсяги випуску і ціни в галузі, у кожної фірми з'являються стимули до порушення картельної угоди шляхом збільшення обсягу випуску або зниженням ціни[5, с. 93]. Це дасть змогу фірмі-порушникові залучити більше споживачів і підвищити власний прибуток. Це означає, що картель буде ефективним тільки тоді, коли існують можливості виявлення і покарання фірм-порушників. Тому картелі є нестійкими утвореннями і як правило не бувають довгостроковими.

Періодом розквіту картельних угод можна вважати першу половину ХХ ст. Процес бурхливого зростання фірм та їх прагнення до укрупнення, в тому числі за рахунок укладення різного роду поведінкових угод в сумі з антимонопольною політикою, що ще досить-таки ліберально ставилася до подібних утворень спричинили виникнення великої кількості потужних картелів, що діяли на світовій арені. Приклади найбільших картелів початку ХХ ст. наведено в таблиці 1.

Таблиця 1.1.

Міжнародні картелі початку ХХ ст.

Галузь	Роки дії
Алюмінієва промисловість	1923-1939
Виробництво карбїду кальцію	1929-1937
Вугільна промисловість	1935-1944
Виробництво міді	1918-1944
Виробництво зброї	1920-1944
Виробництво важкого електротехнічного обладнання	1930-1944
Виробництво електроламп	1924-1944
Оптико-механічна промисловість	1921-1940
Фармацевтична промисловість	1932-1943
Виробництво гуми	1921-1944
Виробництво скла	1932-1934
Сталеливарна промисловість	1926-1933
Цукрова промисловість	1931-1937
Виробництво цинку	1929-1934

Джерело: [59, с. 119]

Однак вже у другій половині ХХ ст. держави почали приділяти більше уваги картельним угодам, посилювати свою промислову політику, що разом із нестійкістю картельних угод призвело до того, що фірми почали відмовлятися від даної форми колективного домінування.

Змова є формою координації ринкової поведінки суб'єктів господарювання. Її метою є фіксація цін, розподіл ринків та інші способи обмеження конкуренції за умов олігополія, в результаті чого учасники змови діють як єдиний економічний суб'єкт, максимізуючи сукупний прибуток. Основним засобом реалізації змови є формування певної узгодженої системи дій підприємств-олігополістів шляхом проведення міжфірмових консультацій та переговорів, а в деяких випадках – і укладення різних видів угод, зокрема ліцензійних, збутових тощо, спрямованих на обмеження конкуренції на олігопольному ринку.[4, с. 201]

Спільне підприємництво є формою координації господарської поведінки формально незалежних суб'єктів господарювання, спрямованої на максимізацію сукупного прибутку учасників – засновників спільного підприємства, що формалізується в рішеннях цього підприємства [4, с. 201-202]. За своїм економічним змістом цей механізм є аналогічним до попереднього – змови – з тією різницею, що свідченням змови як правило є усні або письмові домовленості учасників узгодження, тоді як свідченням такої форми координації, як спільне підприємництво, є розпорядча документація спільного підприємства.[4, с. 202]

Досить поширеною формою координації поведінки є свідомий паралелізм, тобто координація ринкової поведінки між суб'єктами господарювання, які, не досягаючи стадії укладення формальної угоди, свідомо замінюють ризики, пов'язані з конкуренцією, практичною співпрацею між собою, орієнтованою на максимізацію їх сукупного прибутку[4, с.202]. Тобто фірми ніби випадково обирають однакові ринкові ціни. Дана стратегія може реалізовуватися різними способами.

Першим способом є лідерство в цінах. Наявність на ринку сильної фірми-лідера значно спрощує процес координації. Решта учасників будуть дотримуватися ціни, яку вона встановить[22, с. 25]. Ціна фірми-лідера буде ринковою ціною, на яку і будуть орієнтуватися інші фірми. Будь-які зміни в цінах фірми-лідера будуть давати сигнал до дій іншим фірмам.

Однак, жорстке домінування однієї фірми можливе лише тоді, коли будуть виконуватися наступні умови:

- домінуюча фірма володіє переважною або значною часткою ринку, що дозволяє їй контролювати економічну ситуацію;
- домінуюча фірма володіє перевагами у витратах або якісних характеристиках товару, що робить її невразливою для потенційної конкуренції;
- на ринку наявні значні бар'єри входження.[59, с. 120]

Лідерство в цінах може реалізовуватися у м'якшій формі барометричного лідера. У даному випадку ціновим лідером є не найбільша фірма в галузі, а будь-який учасник ринку який краще за інших розуміє ринкову кон'юктуру і схильний брати на себе ризик цінових рішень[4, с. 208]. Іншим фірмам буде вигідніше орієнтуватися на даного лідера ніж намагатися діяти самостійно.

Найчастіше барометричне лідерство на ринку проявляється у формі публічних оголошень, в яких фірма-лідер визначає власне бачення ринкової ситуації, прогнози цінової динаміки, можливі розширення або зменшення власних обсягів випуску.

Барометричне лідерство відрізняється від жорсткого лідерства швидкістю зміни цін у інших учасників ринку і масштабом охоплення такими змінами. Якщо зміна ринкових цін не одразу і не завжди слідує за зміною ціни-лідера, то на ринку діє барометричне лідерство.

Другим способом є взаємодія фірм у фокальних точках спільної рівноваги. Фокальною точкою є певний, привабливий для більшості або для всіх фірм на ринку загальновідомий пункт. При вирішенні багатьох проблем існує тенденція збігу вибору в певних фокальних точках. Фокальні точки можуть обиратися за принципом аналогії, симетрії, попередньому досвіду або випадково, але у будь-якому разі повинні бути унікальними [4, с. 206]. Визначаючи ціну на рівні фокальної точки, фірма показує свій намір не починати цінову війну і закликає інших учасників ринку до координації. Якщо ж фірма відхиляється від фокальної точки, то це слугує сигналом її намірів до цінової конкуренції та, у випадку виграшу, встановленню власної нової фокальної точки.[59, с. 121]

Третім способом є система ціноутворення по базисним пунктам. Вона полягає у тому, що ціна товару визначається на основі його ціни продажу плюс витрати транспортування з умовного місця, так званого «базисного пункту», до споживача. Оскільки ставки тарифів на перевезення і відстань до найближчого базисного пункту загальновідомі для даної місцевості і періоду часу, фірмам з однорідною продукцією легко узгодити ціни не вдаючись до формальної угоди.[59, с. 122]

Дана система може застосовуватися тільки якщо транспортні витрати зростають лінійно зі збільшенням відстані і якщо товар є приблизно однорідним. Тому основними сферами використання такої системи ціноутворення були цементна, сталеварна та лісова промисловість.

Узгодження конкурентних стратегій на всіх ринках неможливе. Для ефективної їх реалізації повні виконуватися певні передумови, які можна розділити на дві групи: структурні та поведінкові.

До структурних передумов можна віднести:

- високу концентрацію ринку – сприяє вчиненню антиконкурентних узгоджених дій, зменшуючи кількість учасників таких дій, а отже – спрощуючи координацію між ними
- низьку еластичність попиту – стимулює суб'єктів господарювання до антиконкурентного узгодження, підвищуючи величину очікуваного сукупного прибутку та знижуючи ефективність короткострокових стратегій максимізації індивідуального прибутку.
- однорідність продукції – полегшує антиконкурентно узгодження, скорочуючи перелік показників, за якими учасникам антиконкурентних узгоджених дій слід досягти згоди;
- стабільність попиту – позитивно впливає на міцність утвореного антиконкурентного узгодження, дозволяючи своєчасно виявляти випадки шахрайства й протидіяти ним;

- відсутність вільних виробничих потужностей – консервує ринкову структуру, роблячи практику порушення антиконкурентного узгодження економічно недоцільною.[29, с. 225]

До поведінкових передумов належать:

- тісна кооперація суб'єктів господарювання, в тому числі в рамках галузевих асоціацій як засіб посилення обізнаності один одного про прийняті штампи конкурентної поведінки та налагодження й підтримання ефективних каналів постачання інформації про застосування визначених конкурентних стратегій у майбутньому;

- мультиринкова взаємодія як фактор забезпечення взаємозв'язку інтересів учасників досліджуваного ринку на інших ринках товарів та послуг, що посилює усвідомлення взаємозалежності учасників антиконкурентного узгодження, а отже і його міцність;

- досвід попередньої антиконкурентної взаємодії, що зазвичай свідчить про готовність суб'єктів господарювання вдатися до таких дій повторно.[29, с. 226]

Аналіз теоретичних концепцій узгодження конкурентних стратегій показав, що для максимізації власного прибутку суб'єкти господарювання досить часто вдаються до узгоджених дій, які можуть зашкодити умовам конкуренції. Зокрема, суб'єкти господарювання узгоджують свої стратегії через використання таких форм як картель, змова, спільне підприємництво та свідомий паралелізм.

1.2. Сутність та форми узгоджених дій

Закон України «Про захист економічної конкуренції» визначає узгоджені дії як укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання. Узгодженими діями є також створення суб'єкта господарювання, об'єднання,

метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання.[52, ст. 5]

Чинне конкурентне законодавство визначає, що узгоджені дії можуть бути здійснені у наступних формах.

Горизонтальні узгоджені дії – укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання, створення суб'єкта господарювання, об'єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання, коли суб'єкти господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, конкурують або можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів.[76, р. 1]

Вертикальні узгоджені дії- укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання, створення суб'єкта господарювання, об'єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, коли суб'єкти господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, не конкурують і за існуючих умов не можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів, і при цьому перебувають або можуть перебувати у відносинах купівлі-продажу на відповідних товарних ринках (продавець-покупець, постачальник-споживач).[75, р. 1]

Конгломератні узгоджені дії - укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання, створення суб'єкта господарювання, об'єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання, коли суб'єкти господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, не конкурують і за існуючих умов не можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів і при цьому не перебувають або не можуть перебувати у відносинах купівлі-продажу на відповідних товарних ринках (продавець-покупець, постачальник-споживач).[76, р. 1]

Змішані узгоджені дії – укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання, створення суб'єкта господарювання, об'єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання, коли частина суб'єктів господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, конкурують або можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів і при цьому перебувають або можуть перебувати у відносинах купівлі-продажу на відповідних товарних ринках (продавець-покупець, постачальник-споживач), а інша частина не конкурують і за існуючих умов не можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів і при цьому не перебувають або не можуть перебувати у відносинах купівлі-продажу на відповідних товарних ринках (продавець-покупець, постачальник-споживач).[76, р. 1]

За ступенем конкурентності узгоджені дії можна поділити на проконкурентні та антиконкурентні.[4, с. 194]

Проконкурентними узгодженими діями є будь-які узгоджені дії суб'єктів господарювання, які не призводять до суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині та сприяють вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару; техніко-технологічному, економічному розвитку; розвитку малих або середніх підприємств; оптимізації експорту чи імпорту товарів; розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари; раціоналізації виробництва.[24, с. 198]

Відповідно до статті 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції» антиконкурентними узгодженими діями є узгоджені дії, що стосуються:

- встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів;
- обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними;
- розподілу ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками;
- спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів;
- усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців;
- застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у не вигідне становище в конкуренції;
- укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод;
- суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

Антиконкурентними узгодженими діями вважається також вчинення суб'єктами господарювання схожих дій (бездіяльності) на ринку товару, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції у разі, якщо аналіз ситуації на ринку товару спростовує наявність об'єктивних причин для вчинення таких дій (бездіяльності).[52, ст. 6]

За ступенем обов'язковості застосування законодавства про захист економічної конкуренції узгоджені дії можна поділити на заборонені, зобов'язувальні та дозволені.[1, с. 121]

Заборонені узгоджені дії – узгоджені дії, вчинення яких забороняється законодавством про захист економічної конкуренції.[7, с. 37]

Зобов'язувальні узгоджені дії – узгоджені дії, на вчинення яких учасники ринку зобов'язані попередньо отримати дозвіл від органів Антимонопольного комітету України.[6, с. 40]

Дозволені узгоджені дії – це ті узгоджені дії, які дозволяються і не потребують надання дозволу Антимонопольним комітетом України та його органами[32, с. 6]. Дозволеними узгодженими діями є:

1) Будь-які добровільні узгоджені дії малих або середніх підприємців щодо спільного придбання товарів, які не призводять до суттєвого обмеження конкуренції та сприяють підвищенню конкурентоспроможності малих або середніх підприємців.

2) Узгоджені дії щодо постачання чи використання товарів, якщо учасник цих дій стосовно іншого учасника узгоджених дій встановлює обмеження на:

- використання поставлених ним товарів чи товарів інших постачальників;
- придбання в інших суб'єктів господарювання або продаж іншим суб'єктам господарювання чи споживачам інших товарів;
- придбання товарів, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не належать до предмета угоди;
- формування цін або інших умов договору про продаж поставленого товару іншим суб'єктам господарювання чи споживачам,

але при цьому не призводять до:

- суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині, у тому числі монополізації відповідних ринків;
- економічно не обгрунтованого підвищення цін або дефіциту товарів;
- обмеження доступу на ринок інших суб'єктів господарювання.

3) Угоди про передачу прав інтелектуальної власності або про використання об'єкта права інтелектуальної власності, які обмежують у здійсненні господарської діяльності сторону угоди, якій передається право, але ці обмеження не виходять за межі законних прав суб'єкта права інтелектуальної власності. Зокрема, обмеження стосовно обсягу прав, які передаються, строку та території дії дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також виду діяльності, сфери використання, мінімального обсягу виробництва.

4) Інші узгоджені дії, що відповідають типовим вимогам, установленим Антимонопольним комітетом України, якщо про це прямо вказано в рішенні Антимонопольного комітету України про встановлення цих типових вимог.[4, с. 194-195]

Розмежувати зобов'язувальні та дозволені узгоджені дії допомагають Типові вимоги до узгоджених дій суб'єктів господарювання для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на узгоджені дії суб'єктів господарювання, які дозволяють встановити наявність або відсутність потреби нотифікації узгоджених дій, а також встановлюють чотири види порогів нотифікації: вартісні, структурні, адміністративні та предметні.

Вартісні пороги передбачають необхідність нотифікації узгоджених дій у разі якщо сукупна вартість активів або сукупний обсяг реалізації товарів усіх суб'єктів господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, за останній фінансовий рік, у тому числі за кордоном, перевищує суму, еквівалентну 12 мільйонам євро, визначену за курсом Національного банку України, що діяв в останній день фінансового року, і при цьому:

- вартість (сукупна вартість) активів або обсяг (сукупний обсяг) реалізації товарів, у тому числі за кордоном, не менш як у двох суб'єктів господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, перевищує суму, еквівалентну 1 мільйону євро, визначену за курсом Національного банку України, що діяв в останній день фінансового року у кожного, та
- вартість (сукупна вартість) активів або обсяг (сукупний обсяг) реалізації товарів в Україні хоча б одного суб'єкта господарювання, до складу якого входять учасники узгоджених дій, перевищує суму, еквівалентну 1 мільйону євро, визначену за курсом Національного банку України, що діяв в останній день фінансового року.[76, р. 2]

Структурний поріг передбачає, що узгоджені дії, які перевищують вартісні пороги, але сукупна частка на ринку товару всіх суб'єктів господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, на будь-якому задіяному ринку товару не досягає 5 відсотків, є дозволеними.[76, р. 2]

Також дозволеними є

- горизонтальні та змішані узгоджені дії, до складу яких входять суб'єкти господарювання із сукупною часткою на будь-якому задіяному ринку товару яка не досягає 15 відсотків;
- конгломератні узгоджені до складу яких входять суб'єкти господарювання із сукупною часткою не більше 20 відсотків на будь-якому задіяному ринку товару.[76, р. 2]

Якщо в ході господарської діяльності суб'єкти господарювання-учасники узгоджених дій перевищують дані структурні показники, але залишаючись у межах:

- 5-10% для усіх узгоджених дій;
- 15-20% для горизонтальних і змішаних узгоджених дій;
- 20-25% для конгломератних узгоджених дій,

то дані узгоджені дії дозволяються і не потребують дозволу органів Антимонопольного комітету України протягом двох років поспіль після року, в якому поріг відповідно у 5, 15, 20 відсотків було перевищено вперше.[76, р. 2]

Якщо ж структурні показники перевищуються понад:

- 10% для усіх узгоджених дій;
- 20% для горизонтальних і змішаних узгоджених дій;
- 25% для конгломератних узгоджених дій,

то дані узгоджені дії дозволяються і не потребують дозволу органів Антимонопольного комітету України протягом одного року після року, в якому поріг відповідно у 5, 15, 20 відсотків було перевищено вперше.[76, р. 2]

Адміністративний поріг означає необхідність обов'язкової нотифікації до органів Антимонопольного комітету України узгоджених дій за участю суб'єктів господарювання, що мають виключні чи переважні права чи повноваження від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, суб'єктів природної монополії чи інших монопольних утворень.[76, р.3]

Предметні пороги звільнення від нотифікації включають у себе:

- Створення суб'єкта господарювання, об'єднання двома та більше суб'єктами господарювання, яке призводить чи може призвести до посилення координації конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створюють цей суб'єкт господарювання, або між ними та новостворюваним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання, якщо засновники (учасники):

- поєднані за рахунок відносин контролю завдяки перебуванню у власності, управлінні (користуванні) більш як 50 відсотків часток (акцій, паїв);

- об'єднані в один концерн, створений на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємств і дозвіл на створення якого, а також дозвіл на вступ до якого надано Антимонопольним комітетом України або його органами.

- Створення саморегулювних організацій ринку цінних паперів, які не обмежують конкуренції між засновниками (учасниками), а також вступ до них суб'єктів господарювання, якщо ці організації створюються і діють відповідно

до вимог, установлених Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку і Антимонопольним комітетом України.

- Вступ суб'єктів господарювання до об'єднання, що не обмежує конкуренції між засновниками (учасниками), і дозвіл на створення якого було надано Комітетом або його органами, якщо рішення про вступ суб'єктів господарювання до об'єднання (в тому числі рішення щодо внесення змін до установчих документів об'єднання), прийняті об'єднанням після одержання дозволу Антимонопольного комітету України або його органів на створення цього об'єднання, не посилюють узгодженість дій на ринку засновників (учасників) об'єднання та не призводять до погіршення умов конкуренції між засновниками (учасниками).

- Внесення змін до узгоджених дій щодо створення суб'єктів господарювання, об'єднань, не пов'язані із зміною предмета і мети діяльності суб'єктів господарювання, порядку розподілу прибутків і збитків, складу, порядку формування та компетенції органу управління, порядку прийняття органом управління рішень, а також інші зміни до узгоджених дій щодо створення суб'єктів господарювання, що не посилюють узгодженості дій на ринку засновників (учасників) суб'єктів господарювання, не призводять в інший спосіб до погіршення умов конкуренції між засновниками (учасниками).

- Узгоджені дії, пов'язані з виходом господарських товариств, підприємств із об'єднань.[76, р. 3]

Підсумовуючи викладений матеріал, можна зробити висновок про складність та багатогранність сутності узгоджених дій, що обумовлює існування низки підходів до їх класифікації.

1.3. Моделі організації державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання.

Як показує практика, організація державного контролю за узгодженими

діями в різних країнах світу здійснюється на основі сформованих багаторічним досвідом моделей. Залежно від змісту, правових та процесуальних механізмів організації державного контролю за конкурентним законодавством вчені розрізняють американську, європейську та японські моделі. Останню не завжди виокремлюють, включаючи її до європейської [28, с. 45].

Американська модель є родоначальницею антимонопольної політики. Вона створювалася в умовах економічної кризи, яка була наслідком надмірної концентрації і тому характеризується суворістю державного контролю. В основі американської моделі лежить прийнятий у 1877 році антитрестовий статут, який став поштовхом до запровадження низки антимонопольних законів. Вже у 1890 році Конгрес США прийняв антитрестівський закон Джона Шермана. Даний закон містив дві основні статті: ст. 1 забороняла договори, об'єднання і змови, спрямовані на обмеження торгівлі, а ст. 2 забороняла монополізацію будь-якої сфери торгівлі між штатами або з іноземними державами.

Важливими теоретичними принципами антимонопольного регулювання в США стали принцип заборони та принцип «розумного підходу». Верховний суд США до принципу заборони відносить такі дії та угоди, які первинно допускаються, але шкода, яка виникає або може виникнути внаслідок даних дій буде перевищувати позитивний ефект для суспільства та економіки в цілому. Якщо при розгляді справи судом буде встановлено, що шкода, спричинена угодою більша за позитивний ефект від неї, то дії визнаються незаконними, вина доведена, розгляд справи припиняється. При цьому не є необхідним проведення спеціальних розслідувань для виявлення конкретно завданої шкоди або доказів, що виправдовують дані дії. [82].

Верховний суд та державні органи США, які реалізують державну антиконкурентну політику, виділяють наступні дії, що підпадають під принцип заборони:

- угоди про рівень цін на продукцію, що випускається суб'єктами, які

домовляються між собою;

- угоди між суб'єктами, що конкурують, про розподіл ринків; груповий бойкот конкурентів з метою витіснення їх з ринку;
- угоди про передпродажні ціни – незалежно від того, чи можуть вони спричинити шкоду конкуренції чи ні.

Принцип «розумного підходу» полягає в тому, що оцінка антиконкурентних узгоджених дій передбачає, що загрозу становлять не всі дії, а лише ті, внаслідок яких може виникнути не виправдане обмеження конкуренції.

З розвитком конкурентного законодавства виникла необхідність створення державних органів, які б здійснювали контроль за його застосуванням. В США даними органами стали Федеральна торговельна комісія та Антитрестівський відділ у складі Міністерства юстиції США. Основними завданнями даних органів є недопущення монополізації ринку, а також здійснення контролю за антиконкурентними узгодженими діями та сприяння розвитку конкурентних відносин.[66, с.43]

Федеральна торговельна комісія (надалі – ФТК) була заснована у 1914 році відповідно до «Акту про Федеральну торговельну комісію», який визначав її завдання, повноваження і структуру. ФТК створюється у складі п'яти членів-комісарів, які призначаються Президентом за згодою Сенату.[70, с. 134] Строк, на який призначаються члени-комісари становить сім років. Серед членів-комісарів Президент також призначає Голову ФТК. Структура центрального апарату ФТК включає в себе наступні відділи: секретаріат; відділ захисту споживачів і конкуренції; відділ судових розглядів; відділ інспекції; відділ зв'язку з Конгресом; відділ юридичного консультування; відділ зв'язку з громадськістю. За проведення розслідувань відповідають три спеціальні бюро: Бюро економіки, Бюро конкуренції та Бюро захисту споживачів.[61, с. 223]

Другим органом державної влади, що здійснює контроль та захист конкурентних відносин в США є Міністерство юстиції США, у складі якого

існує Антитрестівський відділ. Вказана установа здійснює свою діяльність під головуванням заступника міністра юстиції (генерального прокурора), якого призначає Президент і затверджує на посаді Сенат. Основними структурними підрозділами Відділу являються: відділ конкурентної політики; відділ економічного регулювання; декілька галузевих відділів; декілька відділів судових справ; апеляційний відділ; відділ правової політики; оперативний виконавчий відділ [72, с. 45].

Антитрестівський відділ займається найсерйознішими й навмисними порушеннями антимонопольного права, починаючи кримінальні розслідування. Якщо кримінальні переслідування недоцільні, Відділом подаються цивільно-правові позови до суду. У разі задоволення даного позову судом видається рішення про припинення порушення та попередження про збільшення санкцій у випадку повторного здійснення порушення.

Слід відзначити, що Антитрестівський відділ є частиною великого правоохоронного комплексу, адже більше половини співробітників Міністерства юстиції США пов'язані зі слідством та оперативно-пошуковою діяльністю. Це дозволяє Антитрестівському відділу застосовувати у своїй діяльності дієві методи виявлення відповідних порушень та проведення розслідувань, сприяє ефективності та оперативності виконання покладених на нього функцій [2, с. 93].

При цьому, антитрестівські органи США мають широкі повноваження та компетенцію щодо попередження та припинення антиконкурентних узгоджених дій. У ході проведення розслідування Антитрестівський відділ Міністерства юстиції США залучає інформаторів, проводить обшуки, робить запити у рамках міжнародного співробітництва тощо. У 2006 році Конгрес США доповнив список порушень, під час розслідування яких з дозволу суду можливе застосування відео- та аудіо записів, пов'язаних з порушенням конкуренції. У разі, коли запис здійснюється з дозволу та за участю одного з учасників картельної угоди, дозвіл суду не потрібен [81, с. 4].

Особливістю організації державного контролю за узгодженими діями

суб'єктів господарювання в Сполучених Штатах Америки є акцентуація на боротьбі з картельною практикою, оскільки картельні змови, або антиконкурентні узгоджені дії, завдають суспільству значно більшої шкоди, ніж інші види порушень антимонопольного законодавства, забезпечуючи вигоди лише самим учасникам картелю. Саме через значну шкоду, що спричиняють суспільству картелі, в США за даний вид антиконкурентних узгоджених дій передбачена не тільки адміністративна, але й кримінальна відповідальність. Так, з 2005 року у США за картельні змови понад 150 осіб відбували покарання у місцях позбавлення волі. У 2007 році до позбавлення волі було засуджено 87 % усіх відповідачів, притягнутих до кримінальної відповідальності за картельні угоди [81, с. 6].

Європейська модель характеризується використанням принципу контролю та регулювання. Відповідно до цього принципу сама по собі монополістична діяльність не є забороненою, але вона дозволяється лише у разі виконання всіх вимог передбачених законодавством.[9, с. 106]

Основоположниками європейського конкурентного законодавства є Франція та Німеччина. Франція першою серед інших європейських країн відчула наслідки надмірної концентрації, яка призводила до значного гальмування економічного розвитку країни [60, с. 83]. Як наслідок, виникла необхідність правового регулювання конкурентних відносин. Так як в країні не було спеціального законодавства у даній галузі, французькі суди користувалися Цивільним кодексом Франції, в якому зазначалося, що за навмисті дії, які спричинили збиток іншому суб'єкту, особа, яка їх вчинила повинна відшкодувати завдані збитки[60, с. 84]. Іншими словами, суб'єкт господарювання має право вільно здійснювати господарську діяльність до тих пір, доки він не почне зловживати та порушувати дане право іншого суб'єкта.

Французьке законодавство забороняє узгоджені дії, спілки, коаліції, якщо вони можуть становити загрозу спотворення, обмеження або порушення конкуренції та якщо вони:

- створюють бар'єри входу для інших підприємств;

- перешкоджають встановленню ринкових цін, спричиняють необгрунтоване завищення або заниження ціни;
- обмежують економічну діяльність інших підприємств;
- сповільнюють технічний прогрес;
- розділяють ринки постачання і збуту.[66]

Контроль за виконавством конкурентного законодавства здійснюється через Раду з питань конкуренції, Міністерство економіки і суди загальної юрисдикції. Рада з питань конкуренції вважається незалежним органом, на рішення якого міністр економіки не може накласти вето.[66]

Картельний закон Німеччини базується на двох принципах: заборони та контролю і регулювання монополістичної діяльності. Як і в США, він забороняє певну категорію угод, таких як картельні договори. Однак в Німеччині існує довгий список винятків, які досить сильно лібералізують принцип заборони монополій. Так, якщо в США Закон Шермана забороняє укладення будь-якого договору, що обмежує торгівлю, то відповідно до Картельного закону ФРН незаконними є картельні договори та неформальні домовленості. Крім того, на відміну від горизонтальних конкурентних обмежень, вертикальні обмеження формально не забороняються. Вони підлягають адміністративному контролю з метою запобігання антиконкурентній практиці.[80, с. 55]

Контроль за виконанням конкурентного законодавства в Німеччині покладено переважно на Федеральне картельне відомство (далі – ФКВ) – незалежну адміністративну установу, яка уповноважена розглядати справи про правопорушення. Федеральне картельне відомство відіграє головну роль у здійсненні антимонопольної політики Німеччини. Керівництво відомством здійснює його президент, який призначається урядом та є членом уряду. Він представляє ФКВ у судах, Міністерстві економіки та інших органах. ФКВ має виключні повноваження у сфері контролю концентрації суб'єктів господарювання, здійснює припинення картельних та інших антиконкурентних угод між підприємствами й зловживань домінуючим

становищем, що зачіпають кілька земель або мають загальнонаціональний ефект.[80, с. 57]

Крім ФКВ уповноваженими органами Німеччини у сфері конкуренції є Комісія з монополій та антикартельні служби федеральних земель. До складу Комісії з монополії входять п'ять членів, які володіють спеціальними знаннями і досвідом роботи в галузях економіки, соціальної політики і права[62, с. 179]. Антикартельні служби федеральних земель займаються питаннями забезпечення конкуренції в окремих федеральних землях. Дані служби є незалежними від ФКВ та застосовують антимонопольне законодавство в усіх напрямках, крім контролю за концентраціями, що належить до виключної компетенції ФКВ.[64, с. 203]

Особливістю конкурентного законодавства Європейського союзу є те, що воно існує не уособлено, а розвивається в рамках глобальної інтеграційної тенденції, проникаючи в усі сфери діяльності економічних агентів ринку [3]. Головним антимонопольним органом ЄС є Генеральний директорат, який контролює лише великомасштабні злиття. Окрім директорату, до антимонопольних органів ЄС відносять Комісію ЄС та Європейський Суд Справедливості.[67, с. 223]

Європейська комісія здійснює регулювання чотирьох сфер діяльності:

1. Контроль за антиконкурентними угодами і зловживанням домінуючим становищем.
2. Контроль за злиттям фірм.
3. Лібералізація економічних секторів, що відносяться до сфери природних монополій.
4. Регулювання державної допомоги [11].

Кожна з країн ЄС має власне антимонопольне законодавство. Європейська комісія не втручається в антимонопольну діяльність країн-членів ЄС до того моменту, поки порушення не вплине на всю європейську співдружність. У випадку, коли факт порушення стосується економічної ситуації на загальному ринку в цілому, питання розглядає Європейська

комісія.

Японська модель антиконкурентного контролю розповсюджена у Південній Кореї та інших країнах, що відносяться до групи, так званих, нових «азіатських тигрів». Перевага в цій моделі надається загальній експортній експансії, і всі процеси підпорядковуються саме зазначеній цілі, і відповідно підтримання конкуренції між національними компаніями на внутрішньому ринку не є таким важливим [57, с. 283]. Водночас з метою забезпечення захоплення й утримання позицій на міжнародних ринках допускаються форми міжфірмової взаємодії (у тому числі, картельні утворення), що явно суперечать інтересам конкуренції як на міжнаціональному рівні, так і на внутрішньому.[27, с. 32]

Формування антимонопольного законодавства в Японії здійснювалося під впливом влади США, яка здійснювала глибокі інституційні перетворення в країні після Другої світової війни. Так, у 1947 році під тиском американського уряду був прийнятий Закон «Про заборону приватної монополії та забезпечення вільної торгівлі» (Антимонопольний Закон), перший нормативний акт антитрестовського законодавства, який врегулював відносини у сфері конкуренції [73], і в цілому оголошував незаконними різні види картелів. Розроблений американськими експертами за аналогом законів Шермана, Клейтона та про Федеральну торгову комісію, основоположних принципів, встановлених судами США в цій галузі [12, с. 118], антимонопольний закон сприяв розпуску конгломератів «дзайбацу», що займали монопольне становище в країні до 1945 року, та визначав діяльність держави щодо запобігання монополізму та розвитку конкуренції [21, с. 371]. Його мета – заборонити приватну монополію, нечесне укладення та несправедливі засоби угод, виключити нечесне обмеження виробництва, техніки та інших засобів стримування справедливої та вільної конкуренції [1, с. 184]

Під нечесним обмежуванням угод в законодавстві японської моделі розуміється діяльність підприємців (угоди, домовленості тощо) щодо

визначення, зберігання або підвищення цін, обмеження кількості техніки, обладнання, товарів, партнерів за угодами, наслідком чого є обмеження підприємницької діяльності, конкуренції у сфері торговельних відносин [12, с. 118]. У своєму первинному вигляді антимонопольний закон Японії був найбільш суворим серед законів інших країн, оскільки забороняв об'єднання, картельні угоди, різні види ринкової дискримінації, створення жорстких монопольних структур та інші форми узгодженої ділової практики без винятків з цих правил. Свобода торговельних угод і доступу до джерел кредитування одержали правовий захист. Все це заклало основи для створення здорової ринкової, конкурентної економіки вже в 1950–1960-х роках [30, с. 68].

Загалом Антимонопольний Закон Японії забороняє дії, в результаті яких підприємці за допомогою контракту, угоди чи інших узгоджених дій обмежують свою господарську діяльність або спрямовують її у такий спосіб, щоб фіксувати, підтримувати, встановлювати ціни, обмежувати обсяги продукції, застосування технологій, спеціалізацію, виробничі потужності, склад клієнтів або постачальників [30, с. 71]. Тобто, у цьому аспекті японський антимонопольний закон не відрізняється від відповідних законодавчих актів інших країн. Однак тут є своя специфіка, яка полягає у великій кількості винятків, згідно з якими цілі галузі та групи підприємств звільняють від дії цієї статті на постійних або тимчасових засадах.

На додаток до Антимонопольного Закону політика в галузі сприяння розвитку конкуренції постійно покращувалася завдяки прийняттю додаткових законів, зокрема Закону про субпідряд, який був прийнятий у липні 1956 року. Антимонопольний Закон також кілька разів підлягав певним змінам з огляду на відповідні перетворення в промисловій структурі з післявоєнного періоду економічного зростання до теперішнього часу. Поправки, внесені у квітні 2005 року, включають програму пом'якшення відповідальності та отримання повноважень з розслідування кримінальних справ. Ухвалені у червні 2009 року законодавчі зміни надали можливість для стягування додаткових

штрафів в особливих випадках приватної монополізації та в деяких видах нечесної торгівельної практики. Також була представлена система для подання заяв на пом'якшення відповідальності антиконкурентних узгоджених дій для учасників ринку. [30, с. 70].

Адміністративна комісія, більш відома як Японська Комісія з чесної торгівлі, забезпечує дотримання Антимонопольного Закону і пов'язаних з ним законів. Ця комісія завжди контролює функції ринку, економіку і підприємницьку діяльність з метою запобігання або виявлення дій, які є порушенням Антимонопольного закону, і суворо регулює і приймає заходи з усунення незаконних дій. [30, с. 71].

Кожна з вказаних моделей має свою відповідну специфіку в здійсненні державного контролю за узгодженими діями. Так, американська система жорсткіша у ставленні до обмежувальних угод, ніж європейська, яка заснована на принципі контролю, а не заборони створення і діяльності монополістичних структур. З огляду на сферу застосування антимонопольних законів різних країн світу, варто зазначити і те, що в більшості випадків законодавство має чітко територіальний характер, тобто регулює операції фірм в межах національних регіонів (ринків). Лише законодавчі акти США та ЄС в окремих деталях є екстериторіальними.

Слід акцентувати увагу на тому, що Україна обрала європейський шлях формування та подальшого розвитку конкурентного законодавства. Цьому сприяють значна спорідненість європейської і власне української правових систем, географічна близькість та економічна доцільність у формуванні спільного економічного простору, вдосконалення правової бази, якою забезпечується контроль за узгодженими діями суб'єктів господарювання.

Висновки до розділу 1.

За результатами проведеного у розділі дослідження досягнуто наступних висновків:

1. Основними способами узгодження конкурентних стратегій на олігопольному ринку є картель, змова, спільне підприємництво та свідомий паралелізм.
2. Узгодженими діями є укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання. Узгодженими діями є також створення суб'єкта господарювання, об'єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання.
3. Узгоджені дії можна класифікувати за наступними ознаками: за характером взаємодії суб'єктів господарювання (горизонтальні, вертикальні, конгломератні та змішані), за ступенем конкурентності (проконкурентні та антиконкурентні), за рівнем дозволеності (заборонені, зобов'язувальні та дозволені).
4. Науковці виділяють три основні моделі державного контролю за узгодженими діями: американську, європейську та японську. Україна обрала європейський шлях розвитку регулювання узгоджених дій.

РОЗДІЛ 2. ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА УЗГОДЖЕНИМИ ДІЯМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.2. Динаміка узгоджених дій суб'єктів господарювання в економіці України.

Контроль за концентрацією та узгодженими діями завжди був важливим напрямком діяльності Антимонопольного комітету України, основною метою якого є запобігання монополізації ринків та суттєвим обмеженням конкуренції на них.

У даній роботі проведено дослідження динаміки узгоджених дій суб'єктів господарювання в економіці України у період з 2011 по 2017 рік. Динаміку кількості розглянутих заяв та наданих дозволів на здійснення узгоджених дій у 2011-2017 роках наведено в рис. 2.1.

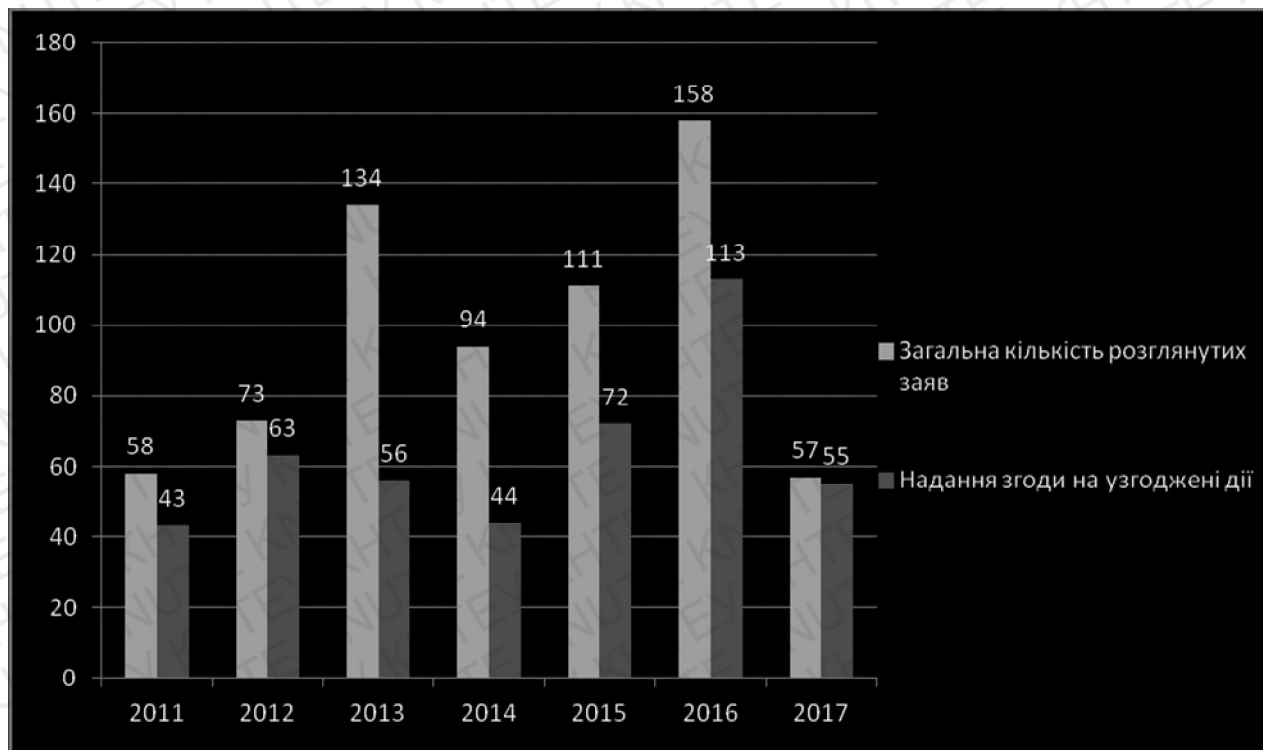

Рис. 2.1. Динаміка кількості розглянутих заяв та наданих дозволів на здійснення узгоджених дій

Джерело: складено автором на основі [13]-[19]

Аналіз динаміки розглянутих заяв щодо надання дозволу на узгоджені дії органами АМКУ показав, що кількість заяв по роках є досить нестабільною. Так, у період з 2011 по 2013 роки щороку спостерігалось збільшення кількості розглянутих заяв. Зокрема у 2012 році збільшення становило 25,86%, а у 2013 – 83,56%.

У 2014 році спостергалось зменшення кількості розглянутих заяв на 29,85%, але вже у 2015-2016 роках відбулося поступове зростання кількості розглянутих заяв до свого пікового значення у 2016 році (158 розглянутих заяв).

2017 рік характеризується значним зменшенням кількості розглянутих заяв щодо надання дозволу на узгоджені дії. Якщо у 2016 році органи АМКУ розглянули 158 заяв, то у 2017 році – 57, що майже на 64% менше.

Варто зазначити, що тенденція до зменшення кількості розглянутих заяв може продовжитися і в 2018 році. 5 грудня 2017 року вступили в силу Типові вимоги до вертикальних узгоджених дій суб'єктів господарювання стосовно постачання та використання товарів. Типові вимоги визначають критерії так званої «безпечної гавані», при виконанні яких певні вертикальні обмеження у дистрибуції та роздрібній торгівлі дозволяються і не потребують дозволу АМКУ, та перелік жорстких (hardcore) та інших вертикальних обмежень, щодо яких «безпечна гавань» не працює і необхідно отримувати дозвіл АМКУ.[38]

Досліджуючи динаміку розглянутих заяв щодо надання дозволу на узгоджені дії варто звернути увагу на випадки надання згоди органами АМКУ на здійснення цих дій (табл.2.1).

Таблиця 2.1.

Частка наданих органами АМКУ дозволів на здійснення узгоджених дій у 2011-2017 роках

Рік	Всього заяв	Надано дозволів	Частка наданих дозволів, %
2011	58	43	74,14
2012	73	63	86,30
2013	134	56	41,79
2014	94	44	46,81
2015	111	72	64,86
2016	158	113	71,52

2017	57	55	96,49
------	----	----	-------

Джерело: складено автором на основі [13]-[19]

На фоні всіх років особливо виділяються 2013 та 2017 роки. У 2013 році органами АМКУ було розглянуто 134 заяви щодо надання дозволу на узгоджені дії, що є другим показником за останні сім років. При цьому дозвіл було надано лише у 56 випадках, що становить 41,79%, що у свою чергу є «антирекордом» за останні 7 років.

У 2017 році ситуація зворотня. У цей рік органами АМКУ було розглянуто найменше заяв за останні сім років (57 заяв), з яких 55 розглядів закінчилося наданням дозволу на узгоджені дії (96,49%).

Як бачимо, з 2014 року прослідковується тенденція до постійного збільшення частки надання згоди органами АМКУ на здійснення узгоджених дій. Однією з причин такої тенденції є постійна робота органів АМКУ над прозорістю своєї діяльності. Зокрема, у 2015 році АМКУ почав публікувати свої рішення щодо узгоджених дій і вже за 2 роки ми маємо ситуацію, коли понад 96% розглянутих заяв щодо надання дозволу на узгоджені дії закінчуються наданням органами АМКУ такого дозволу. Суб'єкти господарювання стали більш обізнаними в даній сфері і розуміють, що від них вимагається та як досягти бажаного результату.

Серед дозволів, наданих органами АМКУ на здійснення узгоджених дій варто виділити дозволи, надані з певними зобов'язаннями (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка кількості наданих дозволів на здійснення узгоджених дій з виконанням певних зобов'язань

Рік	Всього надано дозволів	Надано дозволів з певними зобов'язаннями	Частка дозволів з певними зобов'язаннями
2011	43	17	39,53
2012	63	4	6,35
2013	56	8	14,29
2014	44	11	25,00
2015	72	45	62,50
2016	113	1	0,88
2017	55	1	1,82

Джерело: складено автором на основі [13]-[19]

Як видно з таблиці, кількість наданих органами АМКУ дозволів з накладанням певних зобов'язань займає досить малу частку серед наданих дозволів. Показовими є 2016 та 2017 роки, коли було надано 113 і 55 дозволів на здійснення узгоджених дій і лише по 1 дозволу було супроводжено накладанням певних зобов'язань.

Для прикладу можна навести справу про узгоджені дії у вигляді спільної діяльності приватного акціонерного товариства «Авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України» (надалі – ПрАТ «МАУ») (м. Київ, Україна) та компанії «Koninklijke Luchtvaart Maatschappij N.V.» (надалі – компанія «КЛІМ») (м. Амстелвен, Нідерланди) на маршруті Амстердам – Київ – Амстердам відповідно до Угоди про спільну діяльність від 23 грудня 2011 року.[57]

У результаті розгляду справи Антимонопольний комітет України надав дозвіл на здійснення узгоджених дій. При цьому, АМКУ зобов'язав учасників узгоджених дій:

- не встановлювати таких цін чи інших умов придбання або реалізації продукції, а саме тарифів на послуги з авіаційних перевезень пасажирів та багажу на маршруті Амстердам – Київ – Амстердам, де учасники узгоджених дій є єдиними призначеними підприємствами відповідно до двосторонніх угод між Україною та Нідерландами, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку.
- утримуватись від будь-яких дій (бездіяльності), метою чи наслідком яких буде недопущення, усунення чи обмеження конкуренції в частині доступу інших авіакомпаній до здійснення діяльності на маршруті Амстердам – Київ – Амстердам.
- один раз на півріччя надавати до Антимонопольного комітету України інформацію про тарифи та дату їх запровадження при кожній зміні на квитки на маршруті Амстердам – Київ – Амстердам та калькуляцію цих тарифів.[57]

На жаль, в українській економіці досить частими є випадки здійснення суб'єктами господарювання антиконкурентних узгоджених дій. Так, якщо аналізувати факти припинення органами АМКУ порушень конкурентного законодавства, то антиконкурентні узгоджені дії стабільно входять в трійку найбільш частих порушень і становлять близько 10% від загальної кількості порушень (див. табл.2.1.3).

Таблиця 2.3

Частка антиконкурентних узгоджених дій в загальній кількості порушень конкурентного законодавства

Рік	Всього припинено порушень законодавства	Антиконкурентні узгоджені дії	Частка антиконкурентних узгоджених дій
2011	4488	346	7,71
2012	5820	521	8,95
2013	7704	484	6,28
2014	5341	445	8,33
2015	4523	524	11,59
2016	3072	283	9,21
2017	2435	317	13,02

Джерело: складено автором на основі [13]-[19]

Крім порівняно високої частки здійснення порушень у формі антиконкурентних узгоджених дій, вони характеризуються високими розмірами штрафних санкцій, що вказує на масштаби здійснення антиконкурентних узгоджених дій та на величину компаній, що їх здійснюють.

Так, наприклад, у 2016 році Антимонопольним комітетом України було накладено штраф у розмірі 204,33 млн грн у справі про антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання, що стосуються вчинення схожих дій на ринках роздрібною торгівлі світлими нафтопродуктами, які призвели до обмеження цінової конкуренції, – на ТОВ «Золотий екватор», ТОВ «ВОГ Рітейл», ПП «Окко нафтопродукт», ТОВ «Альянс Холдинг», ПП «АМІК Україна» (до 08.05.2015 — ПП «ЛУКОЙЛ-Україна»), ТОВ «СОКАР ПЕТРОЛЕУМ» і ТОВ «Параллель-М ЛТД» (у загальному розмірі).

У 2017 році штраф становив 1 371,3 млн грн у справі про антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання, що стосуються спотворення результатів аукціонів з продажу нафти сирової та газового конденсату, – на ПАТ «Нафтопереробний комплекс Галичина», ПАТ «Транснаціональна фінансово-промислова нафтова компанія «Укртатнафта», ТОВ «Торговий дім Прикарпаттянафтотрейд», ТОВ «Котлас», ТОВ «Галнафта» і ТОВ «Гарант-УТН» (у загальному розмірі).

На рис.2.2 зображена структура порушень конкурентного законодавства у формі антиконкурентних узгоджених дій.

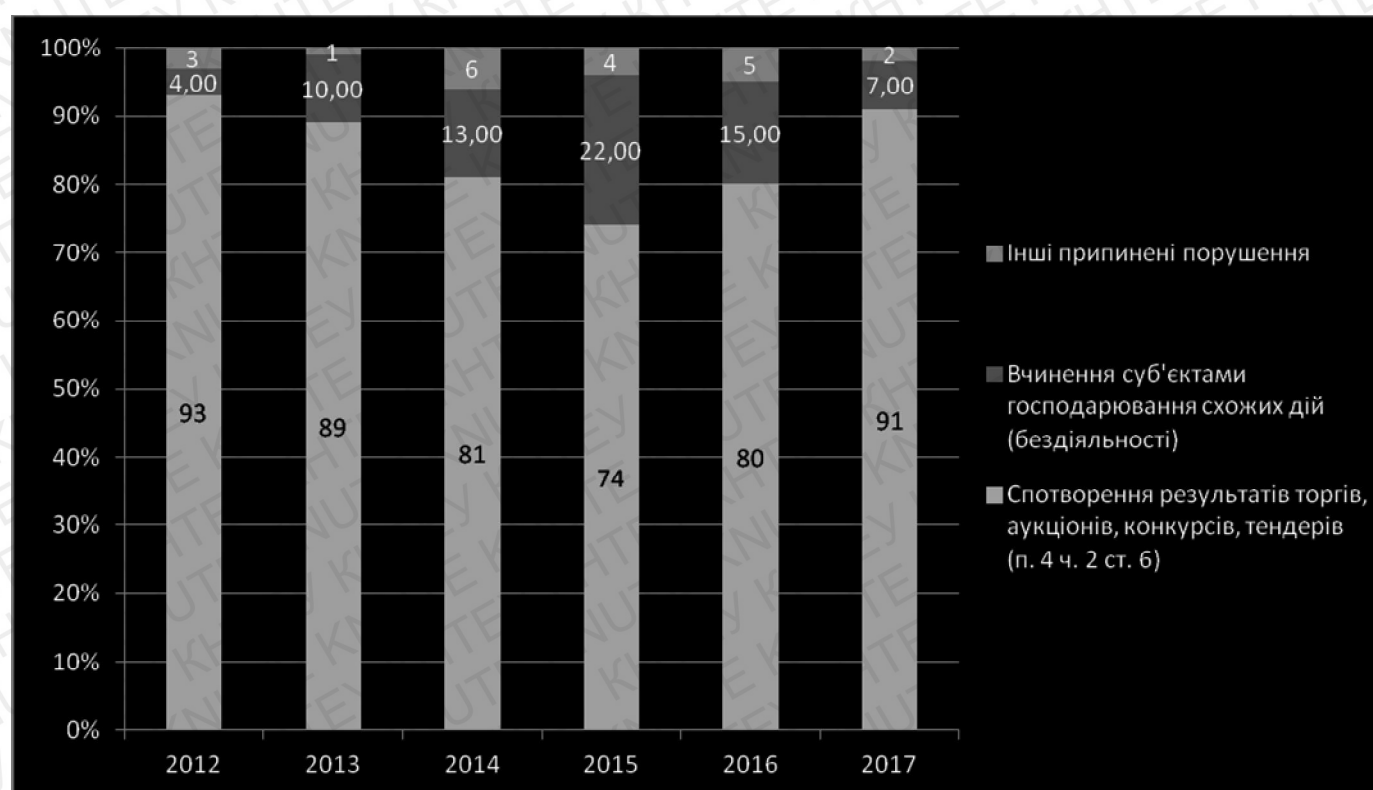

Рис.2.2. Структура антиконкурентних узгоджених дій

Джерело: складено автором на основі [13]-[19]

Так, найбільшу частку в структурі антиконкурентних згоджених дій займають спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів. Їх частка коливалася від 74% у 2015 році до 93% у 2012. У 2017 році їх частка становила 91%. Така велика частка саме даних порушень в першу чергу пов'язана з великою кількістю торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів, що проводяться в Україні.

Значно меншу частку займають вчинення схожих дій на ринку товару, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції. Їх частка коливалася від 4% у 2012 році до 22% у 2015. У 2017 році їх частка становила 7%.

На інші порушення у сфері антиконкурентних узгоджених дій в різні роки припадала частка від 1% до 6%.

Відносно велика кількість антиконкурентних узгоджених дій, що здійснюють суб'єкти господарювання обумовлює необхідність прискіпливого контролю за узгодженими діями з боку органів Антимонопольного комітету.

2.2 Правові форми державного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання

Законодавство про захист економічної конкуренції визначає форми, в межах яких Антимонопольний комітет України може здійснювати державний контроль за узгодженими діями суб'єктів господарювання. Чітке визначення форм державного контролю забезпечує виконання прав і свобод учасників узгоджених дій, підвищує ефективність здійснення контролю, а також узаконює діяльність органів Антимонопольного комітету України в процесі здійснення контролю за узгодженими діями. В залежності від етапу здійснення контрольних заходів можна виділити три основні форми контролю:

- Попередній контроль;
- Поточний контроль;
- Наступний контроль.[1, с. 120]

Попередній контроль за узгодженими діями суб'єктів господарювання характеризується реалізацією дозвільних повноважень Антимонопольного комітету України. Реалізація цих повноважень відбувається через наступні заходи:

- надання попередніх висновків на узгоджені дії;

- надання дозволу на узгоджені дії без умов (відмова в наданні дозволу);
- надання дозволу на узгоджені дії за певних умов;
- надання дозволу на узгоджені дії Кабінетом Міністрів України.[8, с. 49]

Особливістю попереднього контролю є те, що він дозволяє здійснювати контроль за узгодженими діями ще до фактичного їх здійснення. Це дає змогу Антимонопольному комітету України попередити вчинення узгоджених дій, які можуть негативно вплинути на конкуренцію.

Однією з форм попереднього контролю є надання попередніх висновків. Попередні висновки дозволяють суб'єктам господарювання за досить короткий час (1 місяць) визначити: по-перше, необхідність отримання дозволу на здійснення узгоджених дій, по-друге, можливості надання дозволу на узгоджені дії або відмови в ньому.

При цьому, варто зазначити, що отримання попередніх висновків про можливість надання дозволу на узгоджені дії або зміни в них не звільняє суб'єктів господарювання від необхідності отримання даного дозволу.[52, ст. 29]

Закон України «Про захист економічної конкуренції» визначає узгоджені дії, здійснення яких не потребує отримання дозволу органів Антимонопольного комітету України і дозвіл на які надається без додаткових умов. Статтями 7-9 цього Закону до таких узгоджених дій відносяться:

1) Будь-які добровільні узгоджені дії малих або середніх підприємців щодо спільного придбання товарів, які не призводять до суттєвого обмеження конкуренції та сприяють підвищенню конкурентоспроможності малих або середніх підприємців.

2) Узгоджені дії щодо постачання чи використання товарів, якщо учасник цих дій стосовно іншого учасника узгоджених дій встановлює обмеження на:

- використання поставлених ним товарів чи товарів інших постачальників;
- придбання в інших суб'єктів господарювання або продаж іншим суб'єктам господарювання чи споживачам інших товарів;

- придбання товарів, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не належать до предмета угоди;
- формування цін або інших умов договору про продаж поставленого товару іншим суб'єктам господарювання чи споживачам, але при цьому не призводять до:
 - суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині, у тому числі монополізації відповідних ринків;
 - економічно не обґрунтованого підвищення цін або дефіциту товарів;
 - обмеження доступу на ринок інших суб'єктів господарювання.

3) Угоди про передачу прав інтелектуальної власності або про використання об'єкта права інтелектуальної власності, які обмежують у здійсненні господарської діяльності сторону угоди, якій передається право, але ці обмеження не виходять за межі законних прав суб'єкта права інтелектуальної власності. Зокрема, обмеження стосовно обсягу прав, які передаються, строку та території дії дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також виду діяльності, сфери використання, мінімального обсягу виробництва.

4) Інші узгоджені дії, що відповідають типовим вимогам, установленим Антимонопольним комітетом України, якщо про це прямо вказано в рішенні Антимонопольного комітету України про встановлення цих типових вимог.[52, ст. 7-9]

Наступною формою попереднього контролю за узгодженими діями є надання дозволу за певних умов. До даної форми попереднього контролю належать надання дозволу на певний період та надання дозволу, обумовленого виконанням певних зобов'язань. [10, с. 65]

Дозвіл на певний період надається у тому разі, якщо результати здійснення узгоджених дій неможливо точно передбачити або якщо існує ймовірність настання негативних наслідків для конкуренції у майбутньому[34, с. 33]. Максимальний період часу, на який органи Антимонопольного комітету можуть надати дозвіл на здійснення таких узгоджених дій становить п'ять років. Після

закінчення цього періоду повторний дозвіл може не надаватися. Дане обмеження сприяє постійному контролю над потенційно небезпечними узгодженими діями.

Надання дозволу на здійснення узгоджених дій, обумовленого виконанням певних зобов'язань регулюється статтею 10 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Відповідно до частини першої цієї статті узгоджені дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції можуть бути дозволені, якщо їх учасники доведуть, що ці дії сприяють:

- вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару;
- техніко-технологічному, економічному розвитку;
- розвитку малих або середніх підприємств;
- оптимізації експорту чи імпорту товарів;
- розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари;
- раціоналізації виробництва.[52, ст. 10]

Варто зазначити, що частиною другою статті 10 передбачено, що у випадку суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку або на значній його частині внаслідок здійснення узгоджених дій, то такі дії не можуть бути дозволеними за будь-яких умов [52, ст. 10]. Суб'єкти господарювання мають можливість подолати дану заборону шляхом звернення до Кабінету Міністрів України за отриманням дозволу на узгоджені дії, які були заборонені Антимонопольним комітетом. Термін звернення становить 30 днів від дня прийняття Антимонопольним комітетом України рішення про заборону узгоджених дій.

Процес отримання дозволу на узгоджені дії Кабінетом Міністрів України регулюється Порядком надання Кабінетом Міністрів України дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 року № 219.[46] Процесом надання дозволу на узгоджені дії Кабінетом Міністрів України займається Міністерство економічного розвитку і торгівлі.

Мінекономрозвитку у десятиденний термін з дня прийняття заяви до розгляду утворює комісію з питань оцінки позитивних і негативних наслідків узгоджених дій та затверджує її склад [46, п. 11]. За результатами роботи комісія приймає рішення, в якому обов'язково має надаватися: детальне обґрунтування та прогноз наслідків надання дозволу, його позитивних і негативних результатів; аналіз кількісних і якісних показників такої оцінки; передбачаються можливі шляхи та засоби запобігання негативним наслідкам, а у разі потреби - вимоги та зобов'язання до учасників узгоджених дій, у тому числі стосовно вчинення ними певних дій; оцінка ризиків та перешкод для досягнення очікуваного позитивного ефекту; висновок про наявність або відсутність необхідності обмежень, які застосовують учасники узгоджених дій, для досягнення мети реалізації узгоджених дій, а також висновок про те, чи становлять такі обмеження загрозу системі ринкової економіки.[46, п. 26]

На основі рішення комісії Мінекономрозвитку проект мотивованого рішення Кабінету Міністрів України щодо надання дозволу на узгоджені дії чи відмови в його наданні. У разі невиконання учасниками узгоджених дій, вимог чи зобов'язань, якими було обумовлено надання дозволу Кабінетом Міністрів України на узгоджені дії, концентрацію, або неодноразового вчинення інших порушень законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольний комітет та Мінекономіки можуть порушити перед Кабінетом Міністрів України питання про втрату чинності або визнання недійсним його рішення про надання дозволу.[46, п. 33]

В цілому, попередній контроль за узгоджеими діями можна назвати профілактичним засобом, що дозволяє попередити настання негативних наслідків для конкуренції.

Якщо попередній контроль є профілактикою від недопущення, усунення чи обмеження конкуренції внаслідок узгоджених дій, то поточний контроль можна назвати ліками. Метою поточного контролю є своєчасне виявлення порушень здійснення узгоджених дій, ліквідація цих порушень та усунення їх наслідків, а також перешкоджання повторному здійсненню цих порушень.[68, с. 179]

Ефективність контролю досягається терміновим реагуванням Антимонопольного комітету України на виявлені відхилення. Поточний контроль здійснюється органами Антимонопольного комітету у двох формах: проведення перевірок здійснення узгоджених дій та розгляд справ про антиконкурентні узгоджені дії.[71, с. 134]

Здійснення перевірок органами Антимонопольного комітету регламентується Положенням про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції, затвердженим розпорядженням Антимонопольного комітету України від 25 грудня 2001 року №182-р[44]. Цим положенням передбачено проведення органами Антимонопольного комітету двох типів перевірок: планової виїзної перевірки та позапланової виїзної перевірки.

Плановою виїзною перевіркою вважається перевірка об'єктів, яка проводиться за їх місцезнаходженням або за місцезнаходженням їхнього відокремленого структурного підрозділу, у комплексі питань уповноваженими працівниками Комітету, відділення, виходячи з їхніх функціональних повноважень, і передбачена планами роботи.[44, п. 3]

Підставою для проведення планової перевірки може бути лише план-графік перевірок, що затверджений головою Антимонопольного комітету України, головою територіального відділення.[44, п. 5]

Планові виїзні перевірки додержання законодавства про захист економічної конкуренції об'єктами перевірки проводяться лише у тому разі, коли їм не пізніше ніж за десять календарних днів до дня проведення вказаної перевірки надіслано письмове повідомлення із зазначенням дати її проведення.[44, п. 6]

Позаплановою виїзною перевіркою додержання законодавства про захист економічної конкуренції є перевірка, яка не передбачена в планах роботи Антимонопольного комітету України, відділення і може проводитися без попереднього письмового повідомлення [44, п. 8]. Позапланова перевірка проводиться відповідно до наказу Голови Антимонопольного комітету України, голови відділення, розпорядження органу конкурентного відомства України за

місцезнаходженням об'єкта перевірки або за місцезнаходженням його відокремленого структурного підрозділу уповноваженими працівниками Антимонопольного комітету України, відділення, виходячи з їхніх функціональних повноважень.[44, п. 8]

Відповідно до пункту 8 Положення про проведення перевірок підставою для проведення позапланової виїзної перевірки є наявність хоча б однієї з наступних обставин:

- за дорученням Президента України, Кабінету Міністрів України;
- за заявами суб'єктів господарювання, громадян, об'єднань, установ, організацій про порушення їх прав внаслідок дій чи бездіяльності, визначених Законом України «Про захист економічної конкуренції» як порушення законодавства про захист економічної конкуренції;
- за поданням органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю про порушення законодавства про захист економічної конкуренції;
- за ініціативою органів Антимонопольного комітету України, голови відділення у разі безпосереднього виявлення державними службовцями Антимонопольного комітету України, відділення ознак порушення об'єктом перевірки законодавства про захист економічної конкуренції за ознаками антиконкурентних узгоджених дій;
- за ініціативою органів Антимонопольного комітету України у разі надходження від заявника клопотання про можливість настання негативних наслідків, пов'язаних із поданням заяви, та з метою захисту його інтересів;
- у разі виявлення недостовірності даних, заявлених об'єктом перевірки в документах, поданих на обов'язковий запит органу Антимонопольного комітету України, голови відділення;
- у разі подання об'єктом перевірки в установленому порядку скарги про порушення законодавства посадовими особами Антимонопольного комітету України, відділення під час проведення планової чи позапланової виїзної перевірки додержання законодавства про захист економічної конкуренції;

- у разі виникнення потреби в перевірці відомостей, отриманих від особи, яка мала правові відносини з об'єктом перевірки (якщо він не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на обов'язковий запит органу Антимонопольного комітету України, голови відділення протягом трьох робочих днів від дня отримання запиту щодо додержання законодавства про захист економічної конкуренції);
- на особисте прохання об'єкта перевірки;
- за дорученням спеціальних органів боротьби з організованою злочинністю;
- у разі наявності документально підтверджених даних щодо антиконкурентних узгоджених дій, отриманих органами Комітету відповідно до чинного законодавства під час виконання своїх завдань.[44, п. 8]

Проведення перевірок здійснюється Комісією з перевірки, яка утворюється наказом голови Антимонопольного комітету України, голови відділення, розпорядженням органу Антимонопольного комітету України у складі не менше двох фахівців.[44, п. 20]

Результати перевірки члени Комісії оформляються довідкою, що має містити в собі аналіз, висновки та пропозиції з усіх питань, які перевірялися. При цьому голова Комісії підсумовує подані матеріали та складає акт перевірки у двох примірниках за встановленою формою, який підписує сам, члени Комісії та керівник об'єкта перевірки.[44, п. 66]

Голова Комісії протягом п'яти робочих днів після завершення перевірки доповідає про її результати а в разі виявлення ознак антиконкурентних узгоджених дій також уносить подання про початок розгляду справи.[63, п. 66]

Здійснення розгляду справ про припинення порушень у вигляді антиконкурентних узгоджених дій регулюється розділом VII Закону України «Про захист економічної конкуренції», Правилами розгляду справ про порушення антиконкурентного законодавства, затвердженими розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19 квітня 1994 року із наступними змінами та доповненнями, а також Положенням про порядок проведення перевірок.[49]

Відповідно до статті 35 закону України «Про захист економічної конкуренції» розгляд справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції починається з прийняття розпорядження про початок розгляду справи та закінчується прийняттям рішення у справі.[52, ст. 35]

Статтею 36 визначаються умови, за яких розпочинається розгляд справи. Так, Антимонопольний комітет України розпочинає розгляд справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції за:

- заявами суб'єктів господарювання, громадян, об'єднань, установ, організацій про порушення їх прав внаслідок дій чи бездіяльності, визначених цим Законом як порушення законодавства про захист економічної конкуренції;
- поданнями органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю про порушення законодавства про захист економічної конкуренції;
- власною ініціативою Антимонопольного комітету України.[52, ст. 36]

Для всебічного, повного і об'єктивного з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін Правилами розгляду справ передбачена можливість уповноваженими особами Антимонопольного комітету проводити наступні дії:

- дослідження регіонального або загальнодержавного ринку;
- одержання від сторін, третіх осіб, інших осіб письмових та усних пояснень, які можуть фіксуватися в протоколі;
- вилучення письмових та речових доказів, зокрема документів, предметів чи інших носіїв інформації, що можуть бути доказами чи джерелами доказів у справі;
- накладення арешту на предмети, документи, інші носії інформації, що можуть бути доказами чи джерелами доказів у справі;
- призначення експертиз.[49, р. 7]

За результатами збирання й аналізу доказів у справі формується подання з попередніми висновками, яке вноситься на розгляд Антимонопольного комітету України, яким підвідомча справа. Копії подання з попередніми висновками не

пізніше ніж за десять днів до прийняття рішення у справі відсилаються сторонам і третім особам. Розгляд справи завершується прийняттям Антимонопольним комітетом рішення по суті, згідно із статтею 48 Закону України «Про захист економічної конкуренції» або про закриття справи без рішення по суті (стаття 49 Закону України «Про захист економічної конкуренції»).[49, р. 8]

Зміст рішення по суті містить наступні основні елементи:

- визнання факту вчинення порушення;
- застосування основної санкції – штрафу;
- вимогу припинення порушення, у разі, якщо воно ще триває;
- застосування додаткової санкції;
- засоби усунення причин чи наслідків вчиненого порушення.[8, ст 50]

Завершальною стадією поточного державного контролю за узгодженими діями є виконання прийнятого рішення.

Доведення рішення до відома суб'єкта господарювання-правопорушника – виконавця прийнятого рішення є початком стадії виконання рішення. Відповідно до статті 56 Закону України «Про захист економічної конкуренції» рішення Антимонопольного комітету України, голів його територіальних відділень надається для виконання шляхом надсилання, вручення під розписку чи доведення до відома суб'єкта господарювання в інший спосіб. Якщо вручити рішення не має можливості, воно вважається таким, вручене відповідачу, через десять днів з дня оприлюднення інформації про прийняте рішення, розпорядження в офіційному друкованому органі.[52, ст. 56]

Рішення та розпорядження органів Антимонопольного комітету України є обов'язковими до виконання у терміни, що визначаються рішенням у справі. Якщо рішенням органів Антимонопольного комітету передбачається стягнення штраф з порушника, то відповідно до частини третьої статті 56 Закону України «Про захист економічної конкуренції» на сплату штрафу порушнику надається два місяці. За кожний день прострочення сплати штрафу стягується пеня у розмірі півтора відсотка від суми штрафу. При цьому розмір пені не може

перевищувати розміру штрафу, накладеного відповідним рішенням органу Антимонопольного комітету України.[52, ст. 56]

Якщо порушник не виконує рішення, зокрема щодо накладання штрафу та пені, в добровільному порядку, Антимонопольний комітет України здійснює примусове виконання рішень в судовому порядку.

Наступний державний контроль за узгодженими діями здійснюється шляхом постійного нагляду за узгодженими діями, що вже відбулися. Особлива увага приділяється узгодженим діям, надання дозволу на які було обумовлено певними зобов'язаннями та які були дозволені Кабінетом Міністрів України.[69, с. 52] Зокрема робиться перевірка виконання умов, за яких було надано дозвіл, а також співставлення реальних позитивних ефектів від здійснення узгоджених дій з прогнозованими.

Наступними формами наступного контролю є перегляд та перевірка рішень у заявах і справах щодо узгоджених дій.

Статтею 57 Закону України «Про захист економічної конкуренції» передбачено можливість перевірки рішень, прийнятих органами Антимонопольного комітету України у справах щодо узгоджених дій, за заявою осіб, які брали участь у справі, або за власною ініціативою Антимонопольного комітету України [52, ст. 57]. У результаті перевірки рішень органи Антимонопольного комітету можуть залишити рішення без змін, змінити рішення, скасувати рішення частково і направити справу на новий розгляд у цій частині, скасувати рішення і прийняти нове рішення або передати справу на новий розгляд чи припинити провадження у справі.[52, ст. 57]

Підстави для здійснення перегляду рішень у справах щодо узгоджених дій суб'єктів господарювання визначаються статтею 58 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Зокрема, Антимонопольний комітет України з власної ініціативи чи за заявами осіб може переглянути рішення, прийняті ними у заявах, справах про узгоджені дії, у разі:

- якщо істотні обставини не були і не могли бути відомі Антимонопольного комітету України, що призвело до прийняття незаконного або необґрунтованого рішення;
- якщо рішення було прийняте на підставі недостовірної інформації;
- невиконання учасниками узгоджених дій вимог і зобов'язань, якими було обумовлене рішення Антимонопольного комітету України щодо узгоджених дій;
- зникнення обставин, за яких рішення про надання дозволу на узгоджені дії обумовлювалось необхідністю виконання суб'єктами господарювання певних визначених зобов'язань, а отже за умови зникнення таких обставин немає і потреби у виконанні відповідних зобов'язань;
- наявності інших підстав, передбачених законами України.

За результатами перегляду Антимонопольний комітет України може: залишити рішення без змін; змінити рішення; скасувати рішення; прийняти нове рішення.[52, ст. 58]

Отже, на сьогоднішній день в Україні існує досить потужна і раціональна інституціонально-правова база антимонопольного контролю за узгодженими діями, що включає в себе попередній, поточний та наступний контроль.

2.3. Інструментарій економічного аналізу узгоджених дій суб'єктів господарювання

Контроль АМКУ за процесами здійснення узгоджених дій нерозривно пов'язаний з їх економічним аналізом. Такий аналіз дає змогу визначити доцільність надання дозволу на узгоджені дії, а також з'ясувати мотиви суб'єктів господарювання до здійснення узгоджених дій та проаналізувати можливі наслідки цих дій для ринку та національної економіки в цілому.

Економічний аналіз узгоджених дій починається з визначення товарних, територіальних та географічних меж ринку. Визначення меж ринку дозволяє краще зрозуміти предмет узгоджених дій та їх можливі наслідки. Для визначення

меж ринку органами АМКУ можуть використовуватися розширений експертний аналіз, SNIPP-тест, аналіз перехресної еластичності попиту, кореляційний аналіз тощо.

Будь-який аналіз узгоджених дій потребує розрахунку та оцінки ринкових часток учасників узгоджених дій, їх конкурентів, а також дослідження ринкової структури та його місткості. Даний аналіз дозволяє здійснити первинну оцінку доцільності надання дозволу на здійснення узгоджених дій, а також відсіяти узгоджені дії, які задовільняють структурні та вартісні порогові показники та не потребують отримання дозволу від органів АМКУ.

Важливим елементом економічного аналізу узгоджених дій суб'єктів господарювання є оцінка координаційної здатності ринку. Координаційна здатність - це сприятливість функціонування того чи іншого ринку для реалізації на ньому стратегії свідомого паралелізму і, тим самим, колективної його монополізації [4, ст. 205]. Оцінюючи координаційну здатність ринку органам АМКУ необхідно дослідити наступні аспекти:

- можливість досягнення координації між суб'єктами господарювання;
- стійкість координації.[55, р. 5]

У процесі дослідження можливості досягнення координації слід аналізувати як структурні ознаки ринку, так і поведінку суб'єктів господарювання в минулому. Оцінка ймовірності досягнення координації здійснюється на основі дослідження наступних показників.

1. Кількість учасників координації. Чим меншою є кількість учасників, тим легше їм досягти взаєморозуміння та узгодити свою діяльність.

2. Однорідність продукції. Однорідність продукції на ринку значно спрощує підприємствам узгоджувати свою поведінку. Однорідність продукції на ринку значною мірою обмежує критерії, за якими суб'єктам господарювання необхідно дійти згоди. Складність координації на диференційованих ринках полягає у тому, що суб'єктам господарювання необхідно узгодити умови реалізації великого асортименту товарів. При цьому слід враховувати що товар у різних

підприємств може характеризуватися різними показниками якості, реклами, додаткового обслуговування тощо.

3. Стабільність ринку. Стабільні ринкові умови сприяють здійсненню координацій на ньому. Суб'єктам господарювання простіше дійти згоди поділити ринок, якщо попит і пропозиція на товар є відносно сталими або рівномірно змінюються впродовж тривалого проміжку часу. Стабільність ринку певною мірою залежить від стадії його розвитку. Ранні стадії характеризуються динамічним зростанням його обсягів, постійним впровадженням інновацій, тому здійснити координацію в цей період дуже складно.

4. Схожість суб'єктів господарювання. Фірми, що мають подібну ринкову частку, структуру витрат, рівень потужності, вертикальної інтеграції тощо можуть легко досягти взаєморозуміння, адже чудово усвідомлюють інтереси один одного.

5. Наявність зв'язків між суб'єктами господарювання. Відносин у вигляді перехресного володіння акціями (частками), участі в спільному підприємстві, стратегічному союзі чи інших формах договірної співпраці значною мірою полегшують процес координації поведінки. Сюди також можна віднести мультринкову взаємодію, яка дозволяє суб'єктам господарювання по-перше, поширити на нові ринки уніфіковані штампи конкурентних стратегій, властивих кожному окремому корпоративному центру бізнес-групи. По-друге, досить точно прогнозувати поведінку конкурентів на спільних ринках на підставі попередньої практики взаємодії, знижувати невизначеність та непередбачуваність конкурентної поведінки суб'єктів господарювання. По-третє, застосувати так звану «стримувальну практику», сутність якої полягає у тому, що учасники неформальної зови обмежують себе у конкуренції на одному зі спільних ринків, щоб знизити інтенсивність зустрічної конкуренції на іншому.

6. Можливість розподілу ринку. Координація буде простішою, якщо суб'єкти господарювання можуть легко розподілити між собою споживачів за певною характеристикою. Такими характеристиками можуть слугувати географічне розташування, типом споживача, наявністю споживачів, які зазвичай купують в одного конкретного суб'єкта господарювання. Координація шляхом

розподілу ринку може бути відносно простою та очевидною, якщо існує можливість легко визначити постачальника кожного споживача, а механізмом координації є закріплення наявних споживачів за постачальниками, з якими вони вже працюють.[55, р. 5]

Крім дослідження можливості здійснення координації, необхідним є аналіз її стійкості. Стійкість координації забезпечується виконанням наступних умов:

1. суб'єкти господарювання, які координують свою поведінку, повинні бути здатними достатньою мірою відстежувати дотримання умов координації всіма учасниками;

2. має бути певна форма надійного стримуючого механізму (питання дисципліни);

3. реакція зовнішніх сторін (таких як існуючі або майбутні конкуренти, що не беруть участі в координації, а також споживачів, не повинна мати змогу ставити під загрозу результати, що очікуються від координації.[55, р. 5]

Можливість відстежувати дотримання умов координації залежить від рівня прозорості ринку, тобто легкості та швидкості розповсюдження інформації на ньому. Ключовим елементом оцінки рівня прозорості на ринку є визначення того, які висновки можуть зробити суб'єкти господарювання про дії інших суб'єктів господарювання на основі доступної інформації [55, р. 5]. На рівень прозорості ринку впливають:

- Кількість активних учасників на ринку. Чим вона менша тим прозорішим є ринок.
- Однорідність продукції. На ринках з однорідною продукцією необхідно відстежувати меншу кількість параметрів поведінки.
- Механізм здійснення транзакцій. Прозорість, як правило, є вищою на ринку, де транзакції здійснюються на відкритих біржах або за тендерними процедурами. І, навпаки, прозорість може бути меншою на ринку, де транзакції обговорюються конфіденційно між покупцями та продавцями у двосторонньому порядку.

- Стабільність ринкових умов, що спрощує моніторинг та інтерпретацію змін на ньому.[55, р. 5]

На стійкість координації значною мірою впливає можливість настання негативних наслідків для суб'єктів господарювання – порушників координації. Ймовірність настання негативних наслідків та їх ефективність залежить від багатьох факторів, зокрема від еластичності попиту; частоти та обсягів замовлень; швидкості настання наслідків; стабільності ринку; однорідності продукції; наявності та стійкості відносин між суб'єктами господарювання; можливість настання покарання на інших ринках тощо.

На сьогоднішній день не існує єдиного універсального інструменту аналізу узгоджених дій суб'єктів господарювання. Кожний випадок узгоджених дій характеризується індивідуальними характеристиками, які в одному випадку можуть не мати істотного значення, а в іншому бути вирішальними.

Розслідуючи справу про антиконкурентні узгоджені дії між ТОВ «Золотий екватор», ТОВ «ВОГ Рітейл», ПП «Окко нафтопродукт», ТОВ «Альянс Холдинг», підприємства з іноземними інвестиціями «АМІК Україна» (до 08.05.2015 – підприємства з іноземними інвестиціями «ЛУКОЙЛ-Україна»), ТОВ «СОКАР ПЕТРОЛЕУМ» і ТОВ «Параллель-М ЛТД» при встановленні роздрібних цін на ринку світлих нафтопродуктів протягом січня 2013 – січня 2016 року[58] Антимонопольний комітет України для доведення факту антиконкурентних узгоджених дій проводив дослідження в наступних напрямках:

- наявності між відповідачами схожих дій;
- наявності об'єктивних причин для здійснення схожих дій;
- чи призводять схожі дії до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції на ринку.[58]

Для виявлення наявності між відповідачами схожих дій проводився аналіз цін на товари, внаслідок якого було встановлено факт неодноразової майже одночасної зміни ціни та неодноразове підтримання цін на однаковому рівні.[58]

Крім того, Антимонопольним комітетом було здійснено аналіз взаємозалежності цінових стратегій відповідачів. Варто зазначити, що органи

АМКУ в процесі дослідження взаємозалежності цінових стратегій суб'єктів господарювання досить часто використовують кореляційний аналіз. В даному випадку також мав місце кореляційний аналіз. Однак, використання кореляційного аналізу для доведення антиконкурентних узгоджених дій не є доцільним. Взаємозв'язок цінових стратегій суб'єктів господарювання, визначений за допомогою кореляційного аналізу, є індикатором того, що підприємства функціонують на одному товарному ринку. Кореляційний аналіз не вказує на здійснення узгодження між суб'єктами господарювання. Тому результати кореляційного аналізу не можуть використовуватися органами Антимонопольного комітету України для доведення факту вчинення суб'єктами господарювання антиконкурентних узгоджених дій.

Аналіз об'єктивних причин для здійснення схожих дій залежить від ринку на якому функціонують суб'єкти господарювання. В даному випадку підприємства діяли на ринках моторних бензинів та дизельного палива.

Згідно з інформацією операторів ринку та експертів, об'єктивними факторами, що впливають на формування роздрібних цін на моторні бензини та дизельне паливо, є передусім:

- ціни на нафтопродукти на європейських ринках за котируваннями Platts, закупівельні ціни нафтопродуктів;
- податкове навантаження, що діє в Україні (зокрема, акцизний податок на роздрібну реалізацію та ПДВ);
- курс долара США і євро;
- торговельна надбавка (маржа), яка є достатньою для покриття обґрунтованих витрат та отримання прибутку.[58]

Аналіз саме цих аспектів показав відсутність об'єктивних причин для вчинення відповідачами схожих дій, зокрема щодо встановлення й підтримання на інформаційних табло стаціонарних АЗС подібних між собою роздрібних цін.

Дослідження наслідків схожих дій для конкуренції показало, що здійснення схожих дій, зокрема щодо встановлення та підтримання на інформаційних табло стаціонарних АЗС подібних між собою роздрібних цін без об'єктивних причин

для вчинення таких дій, призводить до спотворення цінової конкуренції між ними, спонукає інших учасників ринків до встановлення своїх роздрібних цін на необґрунтованому рівні та, як наслідок, призводить до обмеження конкуренції на ринку в цілому [58]. Крім того, дані дії обмежують можливості вибору споживачами того чи іншого учасника ринку за ціновим критерієм та, як наслідок, призводять до ущемлення їхніх інтересів.[58]

Розглядаючи справи щодо антиконкурентних узгоджених дій у формі спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів органи Антимонопольного комітету України використовують інший підхід.

Наприклад, під час розгляду справи про антиконкурентні узгоджені дії між приватним підприємством «КРИВБАСАКАДЕМІНВЕСТ» і державною установою «Національний науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці»[56] для встановлення факту здійснення антиконкурентних узгоджених дій проводились наступні дослідження:

- дослідження взаємозв'язків між відповідачами, наявності сталих господарських відносин між ними;
- аналіз інформації про планування закупівлі;
- аналіз цінових пропозицій відповідачів. В даному випадку аналіз цінових пропозицій показав, що Вартість пропозиції конкурсних торгів ПП «КРИВБАСАКАДЕМІНВЕСТ» становила 2 990 000 грн, що до копійки збігається з очікуваною вартістю Процедури закупівлі і свідчить про те, що підприємство було впевнено у своїй перемозі. У свою чергу вартість пропозиції конкурсних торгів ДУ «ННДІПБОП» становила 3 050 000 грн, що на 60 000 грн більше від очікуваної вартості Процедури закупівлі [56]. Це може означати, що підприємство не мало намірів здобути перемогу.
- аналіз документів наданих у пропозиціях конкурсних торгів. В результаті даного аналізу було виявлено значну схожість в оформленні документації.[56]

Проведення даних досліджень дали змогу Антимонопольному комітету України довести факт вчинення підприємствами антиконкурентних узгоджених дій.

Економічний аналіз узгоджених дій дозволяє зробити об'єктивну оцінку стану конкуренції на ринку та наслідки здійснення узгоджених дій. Відповідно до даної оцінки органи Антимонопольного комітету можуть виявити найбільш сприятливі для здійснення антиконкурентних узгоджених дій ринки, а також обумовити можливість надання або відмови у надання дозволу на здійснення узгоджених дій.

Висновки до розділу 2.

За результатами проведеного у розділі дослідження досягнуто таких висновків:

1. Висока частота здійснення порушень конкурентного законодавства у формі антиконкурентних узгоджених дій обумовлює необхідність прискіпливого контролю органів Антимонопольного комітету України за узгодженими діями.
2. Здійснення контролю за узгодженими діями відбувається у трьох основних правових формах: попередній контроль, поточний контроль та наступний контроль.
3. Не існує єдиного універсального інструменту аналізу узгоджених дій суб'єктів господарювання. Економічний аналіз може включати визначення товарних, територіальних, географічних меж ринку, координаційної здатності ринку тощо. Кожний випадок узгоджених дій характеризується індивідуальними характеристиками, які в одному випадку можуть не мати істотного значення, а в іншому бути вирішальними. Наприклад, різні підходи застосовуються під час аналізу справ про антиконкурентні узгоджені дії у формі схожих дій та у формі змови на торгах.

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА УЗГОДЖЕНИМИ ДІЯМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Гармонізація української системи контролю за узгодженими діями з європейською

Організація державного контролю за узгодженими діями в різних країнах світу здійснюється на основі сформованих багаторічним досвідом моделей. Зокрема виділяються американська, європейська та японська моделі. В питаннях захисту економічної конкуренції Україна завжди орієнтувалася на європейську модель. Вибір Україною європейського вектору розвитку вимагає вдосконалення української системи контролю за узгодженими діями згідно з вимогами та стандартами ЄС. Процес гармонізації українського контролю з європейським значно пришвидшився після підписання у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.[77]

Особлива увага в процесі гармонізації української системи контролю за узгодженими діями з європейською приділяється нормативно-правовій базі. Зокрема, в статті 256 Угоди про асоціацію зазначено перелік нормативно-правових актів Європейського союзу щодо захисту конкуренції до яких Україна повинна наблизити своє законодавство. Так, імплементації підлягають:

1. Регламент Ради (ЄС) № 1/2003 від 16.12.2002 року про імплементацію правил конкуренції, викладених в статтях 81 та 82 Договору;
2. Регламент Ради (ЄС) № 139/2004 від 20.01.2004 року про контроль за концентрацією між підприємствами (Регламент ЄС про злиття)
3. Регламент Комісії (ЄС) № 330/2010 від 20.04.2010 про застосування статті 101 (3) Договору про функціонування Європейського Союзу до категорій вертикальних угод та узгоджених дій

4. Регламент Комісії (ЄС) № 772/2004 від 27.04.2004 про застосування статті 81 (3) Договору до категорій угод про передачу технології [87, ст. 256]. З приводу цього регламенту варто зазначити, що він втратив чинність, і відповідні правовідносини регулюються в ЄС Регламентом Комісії (ЄС) № 316/2014 від 21.03.2014 року стосовно застосування статті 101, параграфу 3 Договору про функціонування Європейського Союзу до категорій угод з передачі технологій.

В межах гармонізації української системи контролю за узгодженими діями з європейською вже здійснено певні кроки. У 2016 році Антимонопольним комітетом України були затверджені Рекомендаційні роз'яснення «Щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної концентрації» [54]. В даному документі описано методики розрахунку штрафів за порушення конкурентного законодавства, в тому числі у вигляді антиконкурентних узгоджених дій.

Зокрема визначається, що розрахунок штрафів здійснюється в два етапи. На першому етапі визначається базовий розмір штрафу. На другому етапі відбувається коригування базового штрафу відповідно до виявлених обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин та формується кінцева сума штрафу [31, с. 79]. Потребує уваги той факт, що в новому варіанті рекомендаційних роз'яснень міститься положення, відповідно до якого у випадку вчинення порушення у вигляді антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, що стосується спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів, базовий розмір штрафу визначається в розмірі найвищої ціни пропозиції учасників антиконкурентних узгоджених дій [54, р. 1]. Роз'яснення даного аспекту є дуже важливим, враховуючи кількість порушень саме у цій сфері.

Рекомендаційні роз'яснення щодо розрахунку штрафів сприяє прозорості діяльності органів Антимонопольного комітету України, а також робить рішення в частині накладення штрафів більш обґрунтованими та зрозумілим для суб'єктів господарювання.

В процесі імплементації Регламенту Комісії (ЄС) № 330/2010 від 20.04.2010. Антимонопольним комітетом було розроблено і затверджено Типові вимоги до вертикальних узгоджених дій суб'єктів господарювання стосовно постачання та використання товарів[75]. Регламентація вертикальних узгоджених вже досить довгий час потребувала суттєвого оновлення. Прийняття Типових вимог наблизило регулювання вертикальних узгоджених дій до європейських норм. Відповідно до пункту 1 Типових умов дозволяються і не потребують дозволу органів Антимонопольного комітету України вертикальні узгоджені дії, які містять вертикальні обмеження, що відповідають таким умовам:

- частка постачальника на ринку, на якому він продає контрактний товар, не перевищує 30 відсотків, і частка покупця на ринку, на якому він придбаває контрактний товар, не перевищує 30 відсотків;
- вертикальні узгоджені дії між підрядником та субпідрядником, коли субпідрядник забезпечує виробництво контрактних товарів виключно для підрядника у разі, якщо останній постачає субпідряднику технології або обладнання, що є необхідними для виробництва субпідрядником таких товарів, за винятком встановлених для субпідрядника зобов'язань не здійснювати та не використовувати власні дослідження та розробки або в цілому не виробляти товари для третіх осіб.[75, р. 2]

Виключенням є вертикальні узгоджені дії, які:

- укладені між конкуруючими суб'єктами господарювання;
- містять жорсткі вертикальні обмеження;
- містять будь-яке пряме чи опосередковане зобов'язання не конкурувати, строк чинності якого не визначений або перевищує 5 років;
- містять будь-яке пряме чи опосередковане зобов'язання покупця не виробляти, не придбавати, не продавати або не перепродавати товари після припинення угоди (договору);

- містять будь-яке пряме чи опосередковане зобов'язання учасника вибіркової системи постачання не продавати товари, що реалізуються під знаками для товарів та послуг (торговельними марками) конкретних суб'єктів господарювання, що є конкурентами постачальника.[75, р. 2]

Гармонізації української системи регулювання узгоджених дій з європейською сприяють прийняті у 2018 році Методичні рекомендації щодо застосування поняття контролю[33]. В методичних рекомендаціях описується зміст поняття контролю, шляхи його набуття, засоби здійснення. Крім цього, Методичними рекомендаціями встановлено порядок дослідження відносин контролю. Так, відповідно до частини 67 цих рекомендацій дослідження відносин контролю передбачає, зазвичай, наступні етапи:

- виявлення наявності ознак вирішального впливу;
- виявлення чинників, що забезпечують такий вплив (зміни якості впливу);
- виявлення відносин контролю;
- встановлення складу суб'єкта господарювання-групи осіб.[33, р. 2]

Методичні рекомендації щодо застосування поняття контролю забезпечують єдність та однозначність застосування поняття контролю під час дослідження стану суб'єкта господарювання на товарному ринку, розгляду справ про порушення конкурентного законодавства, у тому числі щодо антиконкурентних узгоджених дій, надання дозволу на узгоджені дії, дослідження ринку тощо.[33, р. 1]

Для подальшої гармонізації української системи державного контролю за узгодженими діями з європейською 14.07.2017 було внесено законопроект №6723 «Про внесення змін до деяких законів України про захист економічної конкуренції»[51]. Цей законопроект стосується вирішення наступних питань.

1. Подвійне регулювання узгоджених дій. Статті 7, 8 та 9 Закону України «Про захист економічної конкуренції» визначають винятки щодо заборони на здійснення певних узгоджених дій. При цьому, узгоджені дії, які дозволяються і не потребують отримання дозволу визначаються Типовими вимогами до

узгоджених дій. Як наслідок, виключення із заборони на узгоджені дії може встановлюватися як статтями 7, 8 та 9 Закону України «Про захист економічної конкуренції» так і Типовими вимогами. Для вирішення даної проблеми законопроектом пропонується виключити із Закону статті 7 та 8.[48]

2. Імплементация європейського законодавства. Виключення статті 8 із Закону України «Про захист економічної конкуренції» сприятиме наближенню українського законодавства щодо регулювання узгоджених дій до європейського. Зокрема стаття 8 Закону не може бути узгодженою з Регламентом Комісії (ЄС) № 330/2010 через відмінність концептуальних підходів. Стаття 8 визначає перелік певних обмежень, що є елементами вертикальних узгоджених дій суб'єктів господарювання, за наявності яких на ці дії не поширюється заборона, якщо відсутні певні наслідки[48]. Натомість, Регламент № 330/2010 визначає певні види вертикальних узгоджених дій, які безумовно дозволяються, та певні види вертикальних узгоджених дій, на якій дозвіл безумовно не поширюється, незалежно від наявності чи відсутності певних наслідків[48]. Це означає, що вертикальні узгоджені дії, які згідно Регламентом не дозволяються за будь-яких умов, можуть бути дозволеними відповідно до статті 8 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

3. Пріоритизація розслідувань справ органами Антимонопольного комітету. Для зменшення навантаження на органи Антимонопольного Комітету України та забезпечення пріоритизації діяльності на розслідування справ, які завдають найбільшої шкоди умовам конкуренції законопроектом запропоновано введення поняття малозначності порушення - дії чи бездіяльність, що мають ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції, але відчутно не впливають і не можуть вплинути на конкуренцію.[48]

Проблема полягає у тому, що згідно пункту 2 статті 36 Закону України «Про захист економічної конкуренції» передбачена можливість відмовити у розгляді справи, якщо порушення законодавства про захист економічної конкуренції не має відчутного впливу на умови конкуренції[52, ст. 36]. Однак дана можливість стосується лише справ за заявами суб'єктів господарювання,

громадян, об'єднань, установ, організацій. У випадках, коли справу було розпочато за поданнями органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю або за власною ініціативою органів Антимонопольного комітету, комітет не може відмовити у розгляді справи і змушений витратити ресурси на розслідування справи. Запровадження молозначності порушення у конкурентному праві дозволить вирішити дану проблему.

4. Збільшення штрафів, які можуть накладатися територіальними відділеннями Антимонопольного комітету. На сьогоднішній день рішення про накладення штрафів понад 4000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян може стягуватися лише Антимонопольним комітетом України або адміністративною колегією Антимонопольного комітету (стаття 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції»). Даний показник є не актуальним, адже він був запроваджений у 2011 році і через інфляційні процеси знижує ефективність діяльності територіальних відділень. Законопроект запропоновано підвищити даний показник до 10 000 неоподаткованих мінімумів.[48]

5. Забезпечення виконання рішень Антимонопольного комітету. Однією з основних проблем державного регулювання у сфері захисту конкуренції є невиконання рішень органів Антимонопольного комітету, у тому числі стосовно антиконкурентних узгоджених дій. В першу чергу дана проблема стосується виконання рішень в частині сплати штрафів та пені.

Однією з причин невиконання рішень Антимонопольного комітету є можливість стягнення штрафів та пені тільки у судовому порядку. При цьому, процес судового стягнення штрафу є дуже довготривалим. Якщо відповідач подав звернення до суду щодо оскарження рішення Антимонопольного комітету, проходження трьох судових інстанцій на практиці займає 1 - 1,5 роки (інколи, по складних справах, довше), а у випадках, коли касаційний суд направляє справу на новий розгляд до суду першої інстанції, може займати до 3 років[48]. У разі, якщо за результатами розгляду справи про оскарження рішення Комітету

залишається судами в силі, Комітет надалі повинен звертатися до суду з позовом про примусове виконання, по суті, вже перевіреного судами рішення про накладення штрафу, а також стягнення пені, нарахованої за несвоєчасне невиконання[48]. Зрештою, ми маємо ситуацію, коли від прийняття рішення про накладення штрафу до відкриття провадження про його примусове стягнення проходить 2-2,5 роки.[48]

За такий проміжок часу суб'єкт господарювання-порушник має змогу вивести свої активи, розпочати процедуру банкрутства чи ліквідації. В таких випадках Антимонопольний комітет України хоча і має найбільші грошові вимоги, але є кредитором останньої черги, внаслідок чого вимоги комітету часто залишаються незадоволеними.

У свою чергу законодавство ЄС передбачає, що рішення щодо накладення штрафів за порушення конкурентного законодавства стягується безпосередньо Європейською Комісією. У разі невиконання вимоги сплатити штраф боржникові надсилається формальне повідомлення про це, а в разі його ігнорування Комісія розпочинає процедуру примусового стягнення.[65, с. 40]

Іншою проблемою невиконання рішень Антимонопольного комітету в частині сплати штрафу є нарахування не виправдано високої пені. Стаття 56 Закону України «Про захист економічної конкуренції» передбачає, що за кожний день прострочення сплати штрафу стягується пеня у розмірі півтора відсотка від суми штрафу[52, ст. 56]. Розмір пені не може перевищувати розміру штрафу. Як наслідок розмір пені становить 547,5 % річних, що не має аналогів у жодній європейській комісії. Розмір пені складатиме розмір штрафу вже за 66 днів. Якщо врахувати той факт, що за антиконкурентні узгоджені дії сума штрафів є досить значною, подвоєння цієї суми внаслідок пені може покласти на порушника непропорційний тягар, що також провокує суб'єктів господарювання до затягування часу через судові інстанції та виводити свої активи.

Для вирішення даної проблеми законопроектом запропоновано наступні заходи:

- скасування вимоги стягнення Комітетом накладеного на відповідача штрафу виключно в судовому порядку (тобто, залишення лише процедури судового оскарження рішення відповідачем (у 2-місячний строк));
- скасування пені за несвоєчасну сплату штрафу як неефективного інституту, що призводить до непропорційно важкої відповідальності суб'єктів господарювання та не сприяє виконанню рішень Комітету;
- запровадження принципово нового документа Комітету – наказу про примусове стягнення суми накладеного штрафу, що матиме силу виконавчого документа та видаватиметься після спливу 2-місячного строку на оскарження рішення Комітету (або після набрання чинності рішенням суду, яким буде відмовлено в позові про скасування рішення Комітету);
- запровадження 50-відсоткової знижки, якщо штраф (50 % від накладеного Комітетом штрафу) буде сплачено суб'єктом господарювання в добровільному порядку протягом 1 місяця після одержання рішення Комітету про накладення штрафу, що стимулюватиме сторони до добровільного виконання рішень АМКУ та заощаджуватиме державні кошти та ресурси.[48]

Система контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання, що зараз діє в Україні є досить наближеною до європейської. Однак для підвищення ефективності її функціонування необхідно постійно шукати шляхи для її вдосконалення.

3.2. Застосування економіко-математичного інструментарію для виявлення та доведення антиконкурентних узгоджених дій

Виявлення та розслідування антиконкурентних узгоджених дій являє собою досить трудомісткий і складний процес, що вимагає високих професійних знань в області економіки та юриспруденції, застосування різних систем індикаторів, що дозволяють поглиблено вивчити різні галузі економіки і товарні ринки.

Успішно функціонуючий картель з набагато меншою ймовірністю залишить свідчення наявності угоди, а вдало вчинені узгоджені дії часто взагалі залишаються поза увагою антимонопольних органів у всьому світі. Іноді довести антиконкурентні узгоджені дії за відсутності прямих доказів неможливо без застосування економічних та (або) статистичних інструментів.

Економічні методи відкривають додаткові можливості прогнозування, розслідування та доведення антиконкурентних узгоджених дій.

Процес дослідження антиконкурентних узгоджених дій необхідно здійснювати за наступним алгоритмом:

1. класифікація антиконкурентної угоди;
2. оцінка самостійності ринкової поведінки;
3. аналіз господарських зв'язків учасників ринку.[74, с. 12]

Класифікація антиконкурентної угоди в першу чергу передбачає аналіз ринку, на якому вона здійснюється. Даний аналіз передбачає визначення товарних, територіальних, часових меж ринку, умов функціонування ринку.

Аналіз господарських зв'язків учасників ринку повинен бути спрямований на визначення ділових зв'язків між суб'єктами господарювання в розрізі здійснення антиконкурентних узгоджених дій.

Оцінка самостійності ринкової поведінки дозволяє визначити чи є поведінка суб'єктів господарювання самостійною чи узгодженою. Оцінка самостійності ринкової поведінки передбачає аналіз динаміки ринкових часток суб'єктів господарювання. Особливу увагу слід звертати на факти синхронності зміни ринкових часток, різкі підвищення часток окремих учасників ринку тощо.

Також аналізу підлягає концентрація ринку. Рівень концентрації ринку дозволяють визначити показники концентрації. Одним з найефективнішим показником концентрації є індекс Херфіндаля-Хіршмана. Високий рівень показника індексу Херфіндаля-Хіршмана може свідчити про здійснення на ринку антиконкурентних узгоджених дій. Крім того, необхідно звернути увагу на динаміку даного показника. Поступове або різке збільшення індексу без

об'єктивних на то причин також може бути індикатором здійснення антиконкурентних узгоджених дій.

Крім загальних показників концентрації необхідно окремо звертати увагу на показники концентрації найбільших компаній, що діють на ринку. Так як здійснення антиконкурентних узгоджених дій є найбільш ефективним на олігополістичних ринках, доцільним буде визначення та аналіз олігопольного ядра. В процесі аналізу олігопольного ядра особливу увагу слід приділяти рівномірності розподілу ринкових часток суб'єктів господарювання, що входять до нього. Рівномірний розподіл, зазвичай, є свідченням того, що компанії розділили ринок між собою внаслідок здійснення антиконкурентних узгоджених дій.

Для оцінки самостійності ринкової поведінки суб'єктів господарювання доцільним буде використання багатofакторних моделей кількісного та якісного аналізу ринкової ситуації. Дані моделі передбачають дослідження параметрів, що визначають ступінь самостійності ринкової поведінки учасників конкретного ринку[79, с. 51]. Під параметрами самостійності ринкової поведінки підприємств розуміються порогові значення показників, вихід за межі яких дозволяє підозрювати наявність картелю між підприємствами. Тобто, для аналізу ступеня самостійності учасників ринку визначається еталонна «зона ринкової поведінки», вихід за межі якої може бути сигналом для початку антимонопольного розслідування.

Оскільки ринкова поведінка передбачає самостійність учасників, в процесі виявлення антиконкурентних угод доцільно використовувати ряд моделей, що дозволяють отримати відповідь на питання про рівень самостійності учасників ринку. Даний підхід можна застосувати не тільки до аналізу ситуації на товарних ринках, а й на торгах. До таких моделей належать:

1. Модель вирівнювання середньої самостійності учасників ринку або претендентів на торгах. У процесі вирівнювання застосовується система рівності, що дозволяє встановити стандартні вимоги до учасника ринку на основі

зіставлення параметрів конкурентної поведінки. В межах цієї моделі функція самостійності матиме вигляд:

$$f(Q, PF, FL, CE) = \frac{1}{g(Q, PF, FL, CE)} = \frac{1}{a * Q} + \frac{1}{b * PF} + \frac{1}{x * FL} + \frac{1}{y * CE}, \quad (3.2.1)$$

Де Q – необхідний рівень якості товару;

PF – ціна виробничих фондів учасників ринку;

FL – розмір фінансового важелю учасника ринку;

CE – ймовірний дохід від участі в картелі;

α – значення самостійності при досягненні заданого рівня якості;

b – показник питомої самостійності використання основних виробничих фондів;

x – коефіцієнт використання фінансових ресурсів на одиницю товару;

y – частка товарів, що виготовляється та реалізується в умовах картелю. [79, с. 52]

Запропонована модель вирівнювання середньої самостійності учасників ринку спирається на розрахунок комплексу показників і параметрів самостійності стосовно кожного продукту і дозволяє встановити порогові показники для визначення умов самостійної ринкової поведінки. Наприклад, на підставі того, що група учасників використовує менший фінансовий важіль в процесі виробництва продукту, можна зробити висновок про можливу змову, так як даний факт зазвичай свідчить про заздалегідь відомий обсяг виробництва і дозволяє істотно скоротити ресурсні потреби для виготовлення продукції.

2. Модель ціни продукту на альтернативні способи постачання [79, с. 52]. При оцінці самостійності поведінки учасника ринку завжди існує загроза маніпулювання ціною в залежності від способу постачання. Наприклад, ціна продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках може відрізнятись через умови конкуренції. У такій ситуації необхідно враховувати розрахунок можливої зміни ціни на конкретний продукт в прив'язці до способу постачання.

3. Формальна модель ринку, що забезпечує повну самостійність учасників. Для даної моделі застосовуються категорії теорії множин, тобто допускається

використання найменш кількісно структурованих і визначених понять, тому елементи множини можуть бути задані відносинами і конкретними властивостями. Модель повинна містити ряд описових блоків:

- блок опису ринку або конкретної закупівлі - множина учасників ринку, суб'єктів закупівлі і відносин між ними;
- блок управління процесом виробництва продукту – множина технологічних компонентів, постачальників, споживачів конкретного продукту і відносин між ними;
- блок зовнішнього середовища - множина об'єктів, пов'язаних з зовнішньоекономічними переміщеннями продукту і відносини між ними;
- блок оформлення результатів закупівель, регулювання правил і вимог - множина органів влади, фінансових компаній, антимонопольних органів і відносин між ними.[79, с. 53]

Формальна модель дозволяє виявити основні джерела і причини узгодженості поведінки учасників ринку або учасників торгів внаслідок спільних дій суб'єктів ринку або інших зацікавлених сторін.

4. Модель розрахунку єдиного критерію самостійності учасників ринку. Структура єдиного критерію включає універсальний набір параметрів оцінки самостійності підприємств, що здійснюють діяльність на ринках конкретних товарів. Залежно від специфіки ринку склад параметрів і порогові значення повинні підлаштовуватися під умови функціонування, інтенсивність конкуренції і масштаб операцій, що проводяться.[78, с. 202]

У випадку дослідження антиконкурентних узгоджених дій, найбільш важливими є аналіз параметрів, наведених в таблиці 3.1. Визначений набір показників є базовим і потребує доповнення в залежності від особливостей товару, умов конкуренції на ринку, а також повинен виконувати вимоги цілісності і комплексності. Значення розрахованих параметрів дозволяють аналізувати ймовірність картелізації ринку на підставі кількісного та якісного зіставлення значень, в тому числі, з використанням графічних інструментів.

Таблиця 3.1

Набір універсальних параметрів оцінки стану ринку відповідно до єдиного критерію самостійності поведінки учасників

Параметр	Позначення параметру	Значення при ринкових умовах	Значення при високій ймовірності картелізації
Кількість продавців	x1	Велика	Мала
Кількість покупців	x2	Велика	Мала
Доступність інформації	x3	Рівний доступ	Асиметричний доступ
Рівень рентабельності	x4	Низький	Високий
Рівень концентрації	x5	Низький	Високий
Диференціація розмірів учасників	x6	Учасники близькі за розміром	Сильно відрізняються
Бар'єри входу на ринок	x7	Відсутні	Присутні
Однорідність продукції	x8	Висока	Низька
Новизна продукції	x9	Низька	Висока
Динаміка ринку	x10	Зростаючий ринок	Ринок скорочується
Динаміка ринкових часток	x11	Коливання	Висока стабільність
Інформація щодо координаційних дій на ринку	x12	Відсутня	Присутня
Стрибок доходів	x13	Залежить від коливань цін	Не залежить від коливань цін
Коливання цін	x14	Випадкові	Плавні
Відношення ціна/якість на ринку	x15	Відповідає ринку	Не відповідає ринку

Джерело: [78, с 203]

Для графічного відображення даної моделі можна використовувати променеву діаграму, на якій позначаються конкретні значення параметрів. При

цьому, координати самостійної поведінки суб'єктів господарювання (X_i) будуть визначатися наступним чином:

де P_{i1} – фактичне значення i -го параметру для ринку;

P_{i2} – цільове значення i -го параметру для ринку.[78, с. 204]

В такому випадку зоною високої самостійності або зоною низької ймовірності картелізації буде фігура, кордони якої проходять за оптимальними значенням відповідних параметрів

На рисунку 3 наведено приклад променевої діаграми, коли прослідковується ознаки картелю за 8, 9, 13 і 15 параметрами.

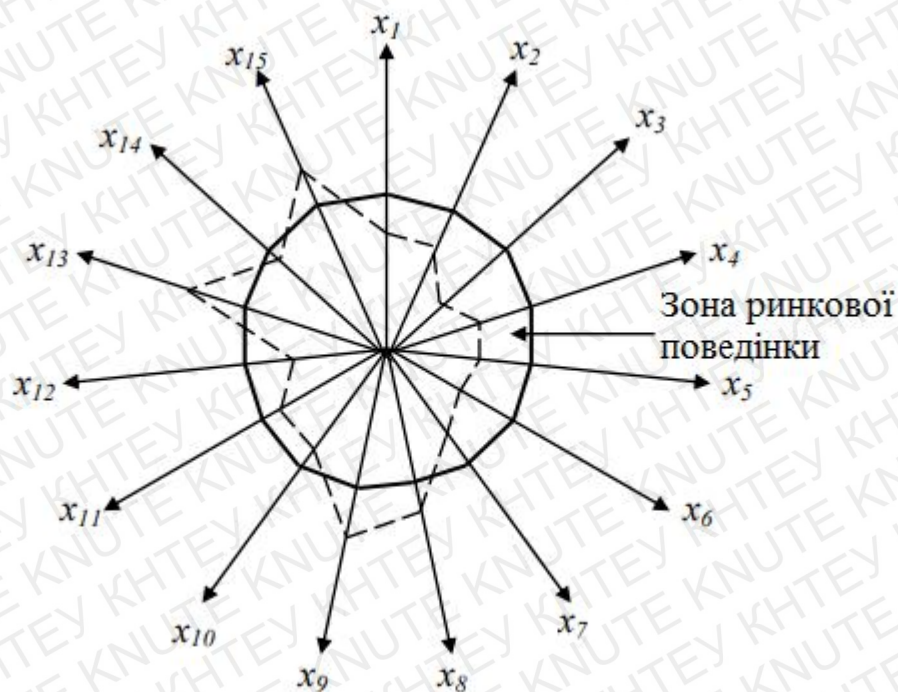

Рис. 3.1. Променева діаграма компонентів зони ринкової поведінки суб'єктів господарювання

Джерело: [78, с. 204]

Зону високої самостійності на діаграмі позначена як зона ринкової поведінки. Відповідно вихід параметра самостійності за рамки зони ринкової

поведінки сигналізує про необхідність проведення додаткових заходів щодо виявлення антиконкурентної угоди. На основі кількісного аналізу дається інтегральна оцінка рівня самостійності учасників, яка визначається як відношення площі розрахункової «карти самостійності» (багатокутник, обмежений відрізками між сусідніми параметрами самостійності) і площі зони ринкової поведінки.[78, с. 204]

При проведенні реального аналізу використовуються реальні планові і фактичні значення показників, тому координати самостійності і площа зони ринкової поведінки можуть бути виміряні. Використання відносних величин при вимірюванні координат самостійності поведінки дозволить виключити конфлікт масштабів, в свою чергу це сприятиме точності та прозорості розрахунків.

Таким чином, використання багатофакторних моделей кількісного і якісного аналізу ситуації на ринку дозволить чітко визначити потенціал реалізації картелю. Однак даний аналіз повинен бути доповнений іншими інструментами. Тому доцільно використовувати єдиний механізм виявлення картелів та інших антиконкурентних узгоджених дій.

3.3. Удосконалення програми ліценсі в Україні

Світова практика боротьби конкурентних відомств з картельними змовами показує, що одними з найефективніших методів виявлення антиконкурентних узгоджених дій є програма ліценсі. Програма ліценсі - це система часткового або повного звільнення від відповідальності за участь в антиконкурентних узгоджених діях [4, с. 231]. Пунктом 5 статті 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції, що особа, яка вчинила антиконкурентні узгоджені дії, але раніше за інших учасників цих дій добровільно повідомила про це Антимонопольний комітет України чи його територіальне відділення та надала інформацію, яка має суттєве значення для прийняття рішення у справі,

звільняється від відповідальності за вчинення антиконкурентних узгоджених дій.[52, ст. 6]

Для отримання звільнення від відповідальності, суб'єкт господарювання повинен звернутися до органів Антимонопольного комітету України із заявою про звільнення від відповідальності, що регламентується Порядком подання заяв до Антимонопольного комітету України про звільнення від відповідальності за вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченого пунктом 1 статті 50 Закону України "Про захист економічної конкуренції" (Порядок звільнення від відповідальності).[47]

Для отримання звільнення від відповідальності необхідне одночасна наявність таких умов:

- суб'єкт господарювання повинен раніше за інших учасників антиконкурентних узгоджених дій добровільно повідомити про свою участь в цих діях;
- суб'єкт господарювання надав інформацію, що має суттєве значення для прийняття рішення у справі.[47, р. 1]

В положенні про звільнення від відповідальності інформацією, що має суттєве значення вважається інформація, обсяг та зміст якої дозволяють довести порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді вчинення антиконкурентних узгоджених дій, зокрема, суттєве значення для прийняття рішення у справі має інформація про: склад учасників антиконкурентних узгоджених дій; наявність та зміст угод, нотаток, записок, листування, протоколів спільних зустрічей, які підтверджують погоджену конкурентну поведінку, з наданням відповідних підтвердних документів, доказів на паперових чи інших носіях інформації.[47, р. 1]

При цьому, суб'єкт господарювання не підлягає звільненню від відповідальності, якщо він був ініціатором антиконкурентних узгоджених дій, забезпечував керівництво антиконкурентними узгодженими діями, не надав усіх доказів або інформації стосовно вчинення ним антиконкурентних узгоджених дій, про які йому було відомо та які він міг безперешкодно отримати.[47, р. 1]

Наявність в українському законодавстві програми ліценсії є позитивним фактором, але сама реалізація програми потребує значних змін. В практиці розвинутих країн світу програма ліценсії є чи не найефективнішим методом виявлення антиконкурентних узгоджених дій та боротьби з ними. Наприклад, в Німеччині в 2014 році за програмою ліценсії до органів антимонопольного регулювання надійшло 72 повідомлення про участь у картелях[20, с. 79]. В Україні ж за програмою ліценсії не було зафіксовано жодного звернення до органів Антимонопольного комітету.

Практична реалізація та ефективність застосування програми ліценсії потребує серйозних доопрацювань. На низьку ефективність реалізації програми ліценсії в Україні впливає багато факторів.

Однією з проблем регулювання антиконкурентних узгоджених дій є настання реального покарання їх учасників. Зокрема це стосується сплати штрафів. Проблема полягає у тому, що більшість рішень Антимонопольного комітету України про накладення великих штрафів не виконуються добровільно, а оскаржуються в судових інстанціях. При цьому, процес стягнення штрафів і пені в судовому порядку може тягнутися роками і не гарантує позитивного результату, адже існують варіанти ухилення від сплати штрафів (наприклад через банкрутство, ліквідацію підприємства тощо). Яскравим прикладом є справа ТОВ «КЛЮ-Карта»/ТОВ «Елсвік», що полягала у змові на торгах[53]. Так, у 2013 році Антимонопольним комітетом було прийнято рішення про накладання штрафів. У 2015 році було порушено провадження у справі про банкрутство підприємства. При цьому Антимонопольний комітет був найбільшим кредитором, але 4 черги. У 2017 році ТОВ «Елсвік» припинено, комітетом не було стягнуто жодної гривні штрафу, крім того на АМКУ було покладено 42 374 грн. оплати послуг ліквідатора.[53]

Проблему виконання рішень і стягнень штрафів можна прослідкувати на рисунку 3.2.

Для суб'єктів господарювання сутність програми ліценсії полягає в звільненні від відповідальності. Але мотивація звернення до Антимонопольного

комітету значно падає, коли вони бачать, що існує реальна ймовірність не настання цієї відповідальності, хоча б в частині штрафів.

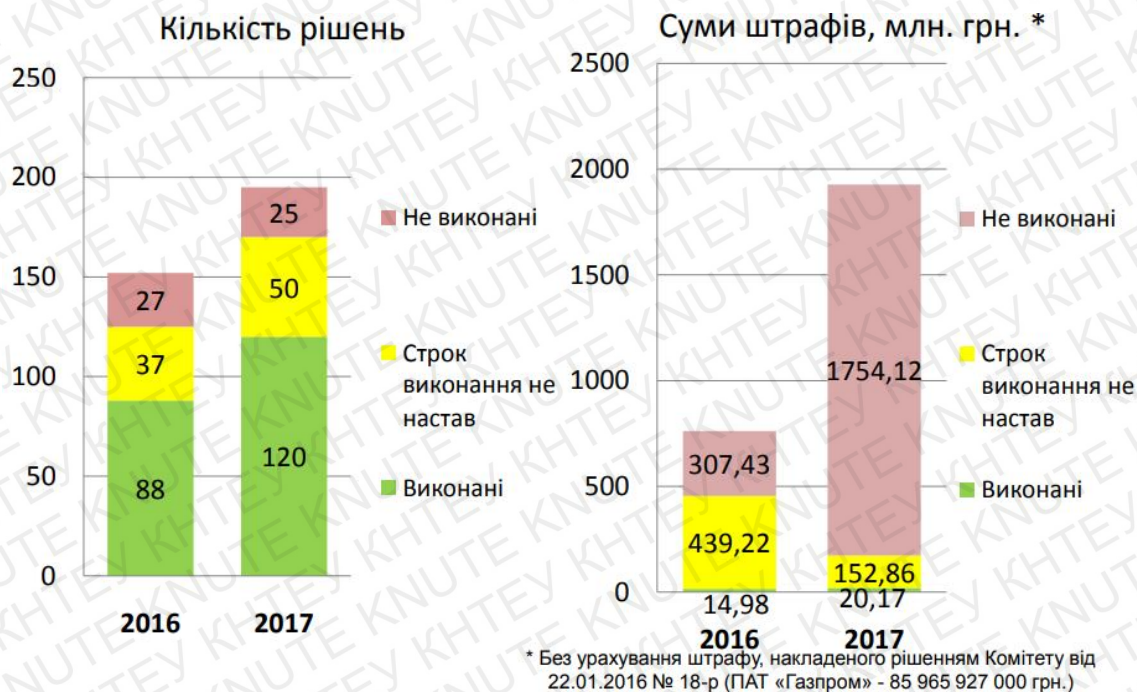

Рис. 3.2. Виконання рішень органів АМКУ та сплата штрафів за цими рішеннями у 2016-2017 роках

Джерело: [53]

Іншою проблемою реалізації програми ліценсії є неможливість органів Антимонопольного комітету України забезпечити достатній рівень конфіденційності та безпеки суб'єктів господарювання, що звертаються за звільненням від відповідальності. Особливо важливим це питання є після моменту прийняття комітетом рішення, коли учасники узгоджених дій мають можливість зрозуміти, хто їх «здав». Сюди також можна віднести той факт, що учасники нтиконкурентних узгоджених дій зазвичай володіють значним обсягом інформації про діяльність один одного. Таким чином, навіть якщо суб'єкт господарювання уникне відповідальності за узгоджені дії, інші учасники можуть мати можливість покарати його в інших напрямках. Тому, органам Антимонопольного комітету потрібно підвищувати рівень конфіденційності заявників та розробляти моделі їх захисту.

Ще однією проблемою реалізації програми ліценсії в Україні є її категоричність. Суб'єкт господарювання, що звернувся за звільненням від

відповідальності отримує або повну амністію або несе повну відповідальність. Для заявника не існує можливості зменшення штрафу, якщо він не виконує одну з умов звільнення від відповідальності.

У свою чергу, програма ліценсії в США передбачає повний імунітет для першого учасника програми та можливість зменшення до 50% штрафу для інших інформаторів[20, с. 82]. Під час дослідження картельних змов Європейською Комісією, компанії, які не повідомили першими про картель, мають змогу зменшити майбутній штраф у разі, якщо вони нададуть докази, які представляють «значну додану вартість» до наявної в розпорядженні Комісії інформації та припинять свою участь у картелі[20, с. 80]. Такими доказами є докази, що допоможуть Комісії посилити доведення існування картельної змови. При цьому, першій такій компанії штраф буде зменшено на 30 - 50%, другій – 20–30%, наступним компаніям – до 20%[20, с. 80].

На нашу думку, включення до програми ліценсії «проміжних» звільнень від відповідальності дозволить значною мірою підвищити її ефективність. Зокрема, підвищиться кількість поданих заяв, адже суб'єкти господарювання, які беруть участь в антиконкурентних узгоджених діях, мають намір про них повідомити і не відповідають вимогам повної амністії можуть розраховувати на суттєве зменшення штрафних санкцій.

Для підвищення ефективності виявлення антиконкурентних узгоджених поряд з програмою ліценсії доцільно буде створити систему інформаторів, в якій фізичні особи, що володіють інформацією про антиконкурентні узгоджені дії зможуть повністю анонімно повідомити про порушення. Цими особами можуть бути працівники компанії, або колишні працівники. Якщо компаніям не вигідно повідомляти про здійснення антиконкурентних узгоджених дій через надприбутки, які вони отримують, то звичайні працівники майже нічого не втрачають. Крім того, можлива ситуація, коли працівники здійснюють діяльність в компанії, пов'язану з порушенням антиконкурентного законодавства не за власною волею, а під тиском керівництва. Дана система дозволить таким особам

звернутися до органів Антимонопольного комітету повністю анонімно і не піддавати себе зайвим ризикам.

Варто зазначити, що подібна система вже функціонує в ряді європейських країн, зокрема Німеччині. Антимонопольні відомства використовують систему інформаторів, в якій не потрібно вводити дані для ідентифікації особи, а лише відому інсайдерську інформацію за таким алгоритмом: ознайомитися із політикою конфіденційності, ввести або прикріпити інформацію, зареєструвати поштову скриньку, відповісти на запитання екзаменатора, очікувати інформацію про стан розгляду свого подання на зареєстровану скриньку[20, с. 81]. Систему розміщено на сайті www.business-keeper.com. IP-адреса не відстежується, працівники компанії Business Keeper або треті особи подання прочитати не мають змоги. Система доступна 50 мовами світу.[20 с. 81]

Удосконалення програми ліценсі в Україні сприятиме збільшенню випадків встановлення та попередження антиконкурентних узгоджених дій, що у свою чергу сприятиме чесній конкурентній боротьбі суб'єктів господарювання на товарних ринках України.

Висновки до розділу 3.

За результатами проведеного у розділі дослідження досягнуто таких висновків:

1. Вибір Україною європейського шляху розвитку конкурентного законодавства обумовлює необхідність гармонізації української системи контролю за узгодженими діями з європейською.
2. В процесі наближення української системи контролю за узгодженими діями прийнято Рекомендаційні роз'яснення щодо нарахування штрафів, у тому числі за антиконкурентні узгоджені дії, затверджено Типові вимоги до вертикальних узгоджених дій, якими визначається зона дозволених вертикальних узгоджених дій, розроблено законопроект №6723 «Про

внесення змін до деяких законів України про захист економічної конкуренції».

3. Процес виявлення та доведення антиконкурентних узгоджених дій є дуже складним і вимагає крім звичайного економічного аналізу проведення оцінки рівня самостійності діяльності підприємств. Для здійснення даної оцінки доцільним буде використання багатofакторних моделей, які передбачають дослідження параметрів, що визначають ступінь самостійності ринкової поведінки учасників конкретного ринку.

4. Низька ефективність функціонування програми ліценсії в Україні обумовлює необхідність її вдосконалення. Зокрема, необхідно забезпечити невідворотність покарання за вчинення антиконкурентних узгоджених дій, з одного боку, та ввести зменшення штрафних санкцій для суб'єктів господарювання які не встигли першими звернутися до органів Антимонопольного комітету України, з іншого.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження антимонопольного контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання дозволяє зробити наступні висновки:

1. В умовах функціонування олігопольних ринків перед фірмами виникає спокуса до координації своєї конкурентної поведінки шляхом узгодження об'ємів випуску товарів та цін на нього, що дозволяє підвищити прибутковість як всієї галузі загалом, так і окремої фірми зокрема. Основними формами узгодження конкурентних стратегій є картель, змова, спільне підприємництво та свідомий паралелізм. Для ефективної реалізації узгоджених дій повинні виконуватися певні передумови, які можна розділити на дві групи: структурні та поведінкові.
2. Узгодженими діями є укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання. Узгодженими діями є також створення суб'єкта господарювання, об'єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання. Узгоджені дії можна класифікувати за наступними ознаками: за характером взаємодії суб'єктів господарювання (горизонтальні, вертикальні, конгломератні та змішані), за ступенем конкурентності (проконкурентні та антиконкурентні), за рівнем дозволеності (заборонені, зобов'язувальні та дозволені).
3. Державний контроль за узгодженими діями здійснюється відповідно до європейської, американської чи японської моделі. Україна обрала європейський шлях розвитку антимонопольного контролю за

узгодженими діями.

4. Особливої уваги з боку органів Антимонопольного комітету України потребують порушення конкурентного законодавства у формі антиконкурентних узгоджених дій. Антиконкурентні узгоджені дії щороку входять до трійки найбільш частих порушень конкурентного законодавства. В структурі антиконкурентних узгоджених дій найбільша частка припадає на спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів. У 2017 році частка даних порушень становила близько 91%, порушення у формі вчинення схожих дій на ринку товару, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції у 2017 році займали 7%.
5. Державний контроль за узгодженими діями здійснюється у трьох основних правових формах: попередній контроль, поточний контроль та наступний контроль. Попередній контроль включає надання попередніх висновків на узгоджені дії, надання дозволу на узгоджені дії без умов (відмова в наданні дозволу), надання дозволу на узгоджені дії за певних умов, надання дозволу на узгоджені дії Кабінетом Міністрів України. Поточний контроль передбачає здійснення проведення перевірок узгоджених дій та розгляд справ про антиконкурентні узгоджені дії. Наступний контроль проводиться шляхом постійного нагляду за узгодженими діями, що вже відбулися, здійсненням перевірок та переглядів рішень органів Антимонопольного комітету.
6. На сьогоднішній день не існує єдиного універсального інструменту аналізу узгоджених дій суб'єктів господарювання. Кожний випадок узгоджених дій характеризується індивідуальними характеристиками, які в одному випадку можуть не мати істотного значення, а в іншому бути вирішальними. Для дослідження узгоджених дій доцільно проводити аналіз ринкової ситуації, що передбачає аналіз товарних, територіальних, часових меж ринку, дослідження ринкової структури, його координаційної здатності.

7. Вибір Україною європейського вектору розвитку вимагає вдосконалення української системи контролю за узгодженими діями згідно з вимогами та стандартами ЄС. В процесі наближення української системи контролю за узгодженими діями вже прийнято Рекомендаційні роз'яснення щодо нарахування штрафів, у тому числі за антиконкурентні узгоджені дії, затверджено Типові вимоги до вертикальних узгоджених дій, якими визначається зона дозволених вертикальних узгоджених дій. Для подальшої гармонізації української системи державного контролю за узгодженими діями з європейською розроблено законопроект №6723 «Про внесення змін до деяких законів України про захист економічної конкуренції».
8. В процесі виявлення та доведення антиконкурентних узгоджених дій важливу роль відіграють економко-математичні методи. Застосування економічного аналізу дозволяє передбачити можливість настання антиконкурентних узгоджених дій та визначити їх наслідки для конкуренції. В процесі доведення антиконкурентних узгоджених дій економічний аналіз слід використовувати для дослідження ринкових передумов вчинення цих дій. Необхідно довести, що узгоджені дії відбулися саме внаслідок домовленості між суб'єктами господарювання і не обгрунтовані умовами функціонування ринку на якому вони здійснюють свою діяльність. Для цього пропонується використовувати наступні економіко-математичні моделі: модель вирівнювання середньої самостійності учасників ринку або претендентів на торгах, модель ціни продукту на альтернативні способи постачання, формальну модель ринку, що забезпечує повну самостійність учасників, модель розрахунку єдиного критерію самостійності учасників ринку.
9. Одним з найефективніших механізмів виявлення та боротьби з антиконкурентними узгодженими діями в світовій практиці є використання програми звільнення від відповідальності, так званої програми ліненсі. Однак в українських реаліях програма ліненсі

залишається неефективною, що вимагає її вдосконалення. Для підвищення ефективності програми ліценсії в Україні, необхідно підвищити рівень конфіденційності та захищеності суб'єктів господарювання, що скористалися цією програмою. Для підвищення мотивації звернення за програмою ліценсії необхідно впровадити часткове зменшення відповідальності для суб'єктів господарювання, що не відповідають вимогам повної амністії, зокрема не встигли першими звернутися до органів Антимонопольного комітету. Крім того, необхідно забезпечити реальність настання відповідальності за антиконкурентні узгоджені дії, так як процес зтягнення штрафів з порушників може тривати більше двох років і при цьому не гарантує фактичне сплачення цього штрафу. Підвищити ефективність виявлення антиконкурентних узгоджених дій дозволить запровадження поряд з програмою ліценсії системи повністю анонімного інформування органів Антимонопольного комітету України про здійснення порушень. Це дозволить працівникам або колишнім працівникам компаній анонімно повідомляти про здійснення антиконкурентних узгоджених дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакалінська О. О. Конкурентне право : навч. посібник. Київ : КНТЕУ, 2014. 387 с.
2. Борисенко З. М. Основи конкурентної політики Київ : Таксон, 2004. 704 с.
3. Бутыркин А. Теория и практика антимонопольного регулирования в ведущих странах Запада и России. Москва : ООО «Новый век», 2004. 88 с.
4. Герасименко А.Г. Аналіз і контроль концентрації суб'єктів господарювання : підручник. Київ: КНТЕУ, 2012. 484 с.
5. Гусак М. Про негаразди в антимонопольному законодавстві та практиці його застосування . Бизнес. 2000. № 34 (397). С. 90–97.
6. Дудик І. М. Поняттєве трактування державного контролю узгоджених дій суб'єктів господарювання. Право та інші соціальні норми: вимоги часу : зб. тез доповідей до Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. (м. Одеса, 15–16 червня 2012 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2012. Ч. 2. С. 39–42.
7. Дудик І. М. Поняття державного контролю узгоджених дій суб'єктів господарювання. Адвокат. 2012. № 7. С. 37–39.
8. Дудик І. М. Формы предварительного контроля согласованных действий субъектов хозяйствования. Закон и жизнь : Международный научно-практический правовой журнал. 2013. № 9/3 (261). С. 48–52.
9. Дудык И. Н. Поощрение конкурентного поведения как метод государственного контроля над согласованными действиями субъектов хозяйствования. Право и государство: теория и практика. 2013. № 6. С. 104–110.
10. Дудык И. Н. Контроль согласованных действий субъектов хозяйствования. Закон и жизнь : Международный научно-практический

правовой журнал. 2014. № 11/3. С. 62–70.

11. Еременко В. Антимонопольное законодательство зарубежных стран. Москва : ВНИИПИ, 1997. 176с.
12. Еременко В. Антимонопольное законодательство Японии. Государство и право. 1991. № 3. С. 115–122.
13. Звіт Антимонопольного комітету України за 2011 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/89514>
14. Звіт Антимонопольного комітету України за 2012 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=95114&%20schema=main>
15. Звіт Антимонопольного комітету України за 2013 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=103172&schema=main>
16. Звіт Антимонопольного комітету України за 2014 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=110270&schema=main>
17. Звіт Антимонопольного комітету України за 2015 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=122547&schema=main>
18. Звіт Антимонопольного комітету України за 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=133712>
19. Звіт Антимонопольного комітету України за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1Zp-gojNksXXfkr9rTtGMm4fQxf50jb27/view>

20. Карп'юк О. Програма «ліненсі» у конкурентній політиці країн світу. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 2.
21. Князева И. В. Антимонопольная политика в России : учеб. пособие. Москва : Омега-Л, 2008. 493 с.
22. Конкурентна політика в Україні. Quo vadis? : матеріали круглого столу. Київ : Антимонопольний комітет України, 2003. 36 с.
23. Конкурентне право та політика в Україні: огляд ОЕСР, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amc/doccatalog/document?id=158189>.
24. Конкуренція і конкурентна політика: категорії та поняття / за ред. В. Д. Лагутін. Київ : КНТЕУ, 2009. 320 с.
25. Корчак Н. М. Правові питання антимонопольного регулювання підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 1996. 206 с.
26. Кротюк В. Фінансові санкції та адміністративна відповідальність. Право України. 2000. № 5. С. 29–36.
27. Кузьмин Р. И. Хозяйственное право Японии: проблемы теории и практики. Донецк : Ин-т економіко-правових досліджень АН України, 1993. – С. 31–39. (Препринт доклада Інститута економіко-правових досліджень АН України)
28. Кусакина О. Н. Антимонопольная политика России : монографія. Ставрополь : АГРУС, 2007. 324 с.
29. Лагутін В.Д., Боровик Ю.І, Вертелева О.В. та ін. Державне антимонопольне регулювання : підручник / за ред. В.Д. Лагутіна. – Київ : КНТЕУ, 2015. 480 с.
30. Лозова Г. М. Практика Японії щодо запровадження антимонопольно-конкурентної політики в умовах економічних криз. Антимонопольно-конкурентна політика: теорія та практика : зб. наук. праць. Київ : Фенікс, 2010. Вип. 4. С. 67–74.

31. Лук'янець Д. Правова природа і особливості відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Підприємство, господарство і право. 2016. № 8. С. 78–80.
32. Мельниченко А. Согласованные действия в Украине. Бизнес-консультант. 2004. № 6. С. 6–8.
33. Методичні рекомендації щодо застосування поняття контролю від 01 листопада 2018 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=145288&schema=main&fbclid=IwAR1KtDrKjY5TJS7ywgqDThyE5FGAd6Uk6FH1xjsJKHbz2-0XIwE_7xehYKg
34. Мілаш В. Проблема виявлення картельних угод в Україні. Право України. 2007. № 9. С. 31–36.
35. Нагребельний В.П. Правове забезпечення модернізації державного управління та державного регулювання в економічній сфері України. Вісн. Нац. акад. прав. наук України : зб. наук. праць. Харків, 2013. № 2. С. 133-140.
36. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посібник. Київ : Вид-во УАДУ, 1998. 159 с.
37. Німецький картельний закон (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen (Act Against Restraints of Competition) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.antitrust.de/legislation/>.
38. Огляд законодавчих змін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://redcliffe-partners.com/assets/%D0%92%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%B8%D0%BB%D0%B8%20%D0%B2%20%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%83%20%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%20%D0%90%D0%9C%D0%9A%D0%A3%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0>

%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B4%D1%96%D0%B9_%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202017.pdf

- 39.Отримання рекомендаційних роз'яснень убезпечить бізнес від ймовірних порушень [Електронний ресурс]. Новини Антимонопольного комітету України. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/91576>.
- 40.Павлова Н. С. Влияние программ ослабления наказания на стимулы участников картельного уговора [Електронний ресурс] / Н. С. Павлова. – Режим доступу : http://uisrussia.msu.ru/docs/nov/sr_econ/2011/2/7_2011_2.pdf.
- 41.Пикулькин А. В. Система государственного управления : учебник для вузов. Москва : Закон и право, ЮНИТИ, 1997. 352 с.
- 42.Плетньова О. О. Адміністративно-правові засади формування системи та правового статусу антимонопольних органів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 211 с.
- 43.Плетньова О. О. Особливості адаптації конкурентного законодавства України до законодавства ЄС. Право України. 2007. № 10. С. 69–72.
- 44.Положення про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції : розпорядження Антимонопольного комітету України від 25 грудня 2001 року № 182-р.
- 45.Положення про територіальне відділення Антимонопольного Комітету України : Розпорядження Антимонопольного комітету України від 23 лютого 2001 р. № 32-р
- 46.Порядок надання Кабінетом Міністрів України дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання : постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 року № 219.
- 47.Порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про звільнення від відповідальності за вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченого пунктом 1 статті 50

Закону України "Про захист економічної конкуренції" (Порядок звільнення від відповідальності). Розпорядження Антимонопольного комітету України від 25.06.2012 № 399-р.

48. Пояснення до законопроекту №6723. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH56R00A.html
49. Правила розгляду справ про порушення антиконкурентного законодавства : розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19 квітня 1994 року №5.
50. Право Європейського Союзу. Особлива частина : навч. посібник / за ред. М. Р. Аркеляна, О. К. Вишнякова. Київ : Істина, 2010. 528 с.
51. Про внесення змін до деяких законів України про захист економічної конкуренції. Законопроект №6723 від 14 липня 2017 року. Законопроект №6723
52. Про захист економічної конкуренції. Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III (зі змінами та допов.)
53. Проблема виконання судових рішень у справах АМКУ. [Електронний ресурс]. – Режим https://lhs.net.ua/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2018/03/3_Problemy-vykonannia-sudovykh-rishen-u-spravakh-za-uchastiu-AMKU.-Fedorchuk-Danylo-kerivnyk-iurydychnoho-upravlinnia-Antymonopolnoho-komitetu-Ukrainy.pdf
54. Рекомендаційні роз'яснення щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/121390>
55. Рекомендаційні роз'яснення щодо порядку застосування частини першої статті 25 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (щодо оцінки горизонтальних концентрацій) від 27 грудня 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=132319&schema=main>
56. Рішення Антимонопольного комітету України від 05 жовтня 2017 р. № 567-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=137599&schema=main>
57. Рішення Антимонопольного комітету України від 23 травня 2012 р. № 307-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=91925&schema=main>
58. Рішення Антимонопольного комітету України від 28 жовтня 2016 р. № 480-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=131325&schema=main>
59. С.Д. Авдашева. Доминирующее положение и антиконкурентные соглашения. Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2004. №2.
60. Сарган І. М. Здійснення контролю за узгодженими діями в конкурентному законодавстві Європейського Союзу та України [Електронний ресурс] / І. М. Сарган // Часопис Академії Адвокатури України. 2011. № 4 (13). Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2011-4/11simstu.pdf>.
61. Сарган І. М. Міжнародний досвід антимонопольного регулювання узгоджених дій суб'єктів господарювання. Україна у європейському просторі. Проблеми бізнесу, політики, права : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. м. Львів, 29–30 квітня 2010 р. Львів : ЛУБЦ, 2010. С. 222–225.
62. Сарган І. М. Поняття «узгоджені дії» суб'єктів господарювання в конкурентному праві України. Правова Україна очима майбутніх фахівців : зб. матеріалів VII Всеукр. наук. студентської Інтернет-

- конференції. м. Тернопіль, 30 березня 2010 р. Тернопіль : Видавничий центр «Вектор», 2010. С. 178–181.
63. Сарган І. М. Антимонопольне регулювання угод між суб'єктами господарювання за європейською правовою системою. Актуальні проблеми державотворення в сучасних умовах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених м. Київ, 29–30 листопада 2010 р. Київ : Центр правових наукових досліджень, 2010. Т. 2. С. 27–29.
64. Сарган І. М. Деякі з аспектів правового регулювання узгодженої конкурентної поведінки. Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 31 березня 2011 р., м. Київ. Київ : Вид-во Європейського ун-ту, 2011. С. 203–205.
65. Сарган І. М. Європейський досвід регулювання окремих положень правил конкуренції. Стратегія та забезпечення сталого розвитку правової системи України : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. (м. Одеса, 21–22 грудня 2010 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2010. Ч. 2. С. 40–42.
66. Сарган І. М. Здійснення контролю за узгодженими діями в конкурентному законодавстві Європейського Союзу та України [Електронний ресурс] / І. М. Сарган. Часопис Академії Адвокатури України. 2011. № 4 (13). Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2011-4/11simstu.pdf>.
67. Сарган І. М. Міжнародний досвід антимонопольного регулювання узгоджених дій суб'єктів господарювання. Україна у європейському просторі. Проблеми бізнесу, політики, права : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 29–30 квітня 2010 р. м. Львів. Львів : ЛУБП, 2010. С. 222–225.
68. Сарган І. М. Поняття узгоджені дії суб'єктів господарювання в конкурентному праві України. Правова Україна очима майбутніх фахівців : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук. студентської Інтернет-конференції (м. Тернопіль, 25 березня 2012 р.). Тернопіль : Видавничий

- центр «Вектор», 2012. С. 172– 183.
69. Сарган І. М. Порівняльний аспект правового регулювання узгоджених дій суб'єктів господарювання. Проблеми сучасної правової системи України : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. Читаннях (м. Львів, 25–26 лютого 2011 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2011. Т. II. С. 52–54.
70. Сарган І. М. Світові моделі правового регулювання узгоджених дій суб'єктів господарювання. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 4. С. 133–136.
71. Сарган І. М. Узгоджені дії як порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи : зб. тез наук. доповідей XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 15 квітня 2011 р.). Тернопіль : Вектор, 2011. С. 133–137.
72. США: государственное-монополистическое регулирование / под общ. ред. А. М. Тюльпанова. – Москва : Изд-во Ун-та дружбы народов, 1987. 175 с.
73. Таниахара Осама. Пояснення антимонопольного закону Японії. Токіо : Ітібасі, 1991. 143 с.
74. Тенішев А.П. та ін. Использование эконометрических методов при расследовании антиконкурентных соглашений и запрещенных согласованных действий. Российское конкурентное право и экономика. 2016. №3 (7). С. 10-17
75. Типові вимоги до вертикальних узгоджених дій суб'єктів господарювання стосовно постачання та використання товарів : розпорядження Антимонопольного комітету України від 12.10.2017 № 10-рп.
76. Типові вимоги до узгоджених дій суб'єктів господарювання для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на узгоджені дії суб'єктів

господарювання : розпорядження Антимонопольного комітету України від 12.02.2002 № 27-р.

77. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print

78. Хамуков М.А. Многопараметрический анализ товарных рынков как инструмент выявления картелей. Российское конкурентное право и экономика. 2017. № 2. С. 23

79. Хамуков М.А. Экономические методы идентификации картелей и иных антиконкурентных соглашений. Государственный аудит. Право. Экономика. 2016. №2. С. 49-55.

80. Шкляр С. В. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання у правовідносинах з органами Антимонопольного комітету України : монографія. Київ : «Юстініан», 2015. 195 с.

81. Як боротися з картелями? Міжнародний досвід та українські перспективи. Дзеркало тижня. 2008. № 35

82. Sherman Antitrust Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://euro.ecom.cmu.edu/program/law/08-732/Antitrust/ShermanAct.pdf>.